

บทที่ 2

เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

การวิจัยเรื่องนี้เป็นการศึกษาการนำภูมิปัญญาท้องถิ่นมาใช้ในการจัดการเรียนการสอนหลักสูตรสถานศึกษาของโรงเรียนสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาระยองเขต 1 เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องจะครอบคลุมหัวข้อต่าง ๆ เรียงตามลำดับ ดังต่อไปนี้

2.1 เอกสารที่เกี่ยวข้อง

2.1.1 ภูมิปัญญาท้องถิ่น

- 1) ความหมายของภูมิปัญญาท้องถิ่น
- 2) ลักษณะของภูมิปัญญาท้องถิ่น
- 3) ประเภทของภูมิปัญญาท้องถิ่น
- 4) ภูมิปัญญาท้องถิ่นในจังหวัดระยอง

2.1.2 หลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน

- 1) ความหมายของหลักสูตร
- 2) การพัฒนาหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐานพุทธศักราช 2544
- 3) การจัดการศึกษาขั้นพื้นฐานโดยใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่น

2.1.3 หลักสูตรท้องถิ่น

- 1) ความหมายของหลักสูตรท้องถิ่นและการพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่น
- 2) ลักษณะของหลักสูตรท้องถิ่น
- 3) การนำภูมิปัญญาท้องถิ่นมาพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่น

2.1.4 หลักสูตรสถานศึกษา

- 1) ความหมายและความสำคัญของหลักสูตรสถานศึกษา
- 2) กระบวนการบริหารจัดการหลักสูตรสถานศึกษา

2.1.5 ภารกิจของผู้บริหารการศึกษา

2.1.6 การสอนแบบบูรณาการ

2.2 งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

2.3 กรอบแนวคิดของงานวิจัย

2.1 เอกสารที่เกี่ยวข้อง

2.1.1 ภูมิปัญญาท้องถิ่น

1) ความหมายของภูมิปัญญาท้องถิ่น คำว่าภูมิปัญญาชาวบ้าน บางครั้งจะใช้ทดแทนกันได้กับคำว่า ภูมิปัญญาท้องถิ่น หรือภูมิปัญญาไทย ซึ่งจะมีความหมายในทำนองเดียวกัน (รัตนะ บัวสนธิ์. 2535 : 27)

สามารถ จันทรสุรีย์ (2533 : 10) ภูมิปัญญาชาวบ้าน หมายถึง ทุกสิ่งทุกอย่างที่ชาวบ้านคิดได้เอง ที่นำมาใช้ในการแก้ปัญหาเป็นสติปัญญาเป็นองค์ความรู้ทั้งหมดของชาวบ้าน ทั้งกว้าง ทั้งลึก ที่ชาวบ้านสามารถคิดเอง ทำเองโดยอาศัยศักยภาพที่มีอยู่แก้ปัญหา การดำเนินชีวิตในท้องถิ่นอย่างสมสมัย

สำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติ (2534 : 3) ภูมิปัญญาชาวบ้าน หมายถึง ความสามารถในการแก้ปัญหของชาวบ้าน ไม่ว่าจะเป็นปัญหาของชุมชน ปัญหาในการดำรงชีวิต และปัญหาในการประกอบอาชีพโดยที่ปราชญ์ชาวบ้านเหล่านี้ได้มีกระบวนการวิเคราะห์ และสังเคราะห์ประสบการณ์มาเป็นเวลานานเป็นที่ยอมรับนับถือของคนทั่วไป

จากการสัมมนาของนิสิตภาควิชาบริหารการศึกษา คณะครุศาสตร์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย (2534 : 8 อ้างถึงในสมพิศ วงษ์แหยม. 2535 : 12) ภูมิปัญญาชาวบ้าน หรือ ภูมิปัญญาท้องถิ่น คือ กระบวนการปรับเปลี่ยนแผนการดำเนินชีวิตของบุคคลซึ่งอยู่ในท้องถิ่น ให้สามารถดำเนินชีวิตได้อย่างสงบสุข หรือสามารถแก้ปัญหากการดำเนินชีวิตตนให้สอดคล้องกับสภาพสังคมที่เปลี่ยนแปลงไปแต่ละยุคสมัย

อังกูร สมคะเนย์ (2535 : 37) ภูมิปัญญาชาวบ้าน หมายถึง มวลความรู้ และมวลประสบการณ์ของชาวบ้านที่ใช้ในการดำเนินชีวิตให้เป็นสุข โดยได้รับการถ่ายทอดสั่งสมกันมาผ่านกระบวนการพัฒนาให้สอดคล้องกับกาลสมัย

ครุรักษ์ ภิรมย์รักษ์ (2538 : 10) ภูมิปัญญาชาวบ้าน หมายถึง องค์ความรู้ทั้งปวงที่ได้มีการสั่งสม และถ่ายทอดเชื่อมโยงสืบต่อกันมาอย่างต่อเนื่อง ไม่ขาดระยะ โดยมีการคิดค้นปรับเปลี่ยนผสมผสานกับความรู้ใหม่ และพัฒนาให้เฉียบคมเหมาะสมสอดคล้องกับยุคสมัยอยู่เสมอ เพื่อใช้ในการแก้ปัญหาป้องกันปัญหา และพัฒนาการดำเนินชีวิตให้มีความสุข ภูมิปัญญาชาวบ้านมีทั้งลักษณะที่เป็นรูปธรรมและนามธรรม ที่มีความเป็นเอกลักษณ์ของตนเองอย่างชัดเจน

กนกวรรณ รุกขชาติ (2541 : 29) ภูมิปัญญาชาวบ้าน หมายถึง ความรู้ของชาวบ้านที่ เกิดจากการเรียนรู้จากประสบการณ์สะสมสืบต่อกันมาเป็นระยะเวลาอันนานและมีกระบวนการพัฒนาให้สอดคล้องกับกาลสมัย

รุ่ง แก้วแดง (2542 : 12) กล่าวว่า ภูมิปัญญาเป็นเรื่องที่ สัมพันธ์กันมาตั้งแต่อดีต และเป็นเรื่องของการจัดการความสัมพันธ์ระหว่างคนกับคน คนกับธรรมชาติแวดล้อม คนกับสิ่งเหนือธรรมชาติโดยผ่านกระบวนการทางจารีตประเพณี วิถีชีวิต การทำมาหากิน และพิธีกรรมต่าง ๆ เพื่อให้เกิดความสมดุลระหว่างความสัมพันธ์เหล่านี้ ถ้าหากเกิดปัญหาทางด้านความไม่สมดุลกันขึ้นก็จะก่อให้เกิดความไม่สงบสุข เกิดปัญหาในหมู่บ้านและชุมชน

ดังนั้นสรุปได้ว่าภูมิปัญญาชาวบ้านหรือภูมิปัญญาท้องถิ่น หมายถึง ความรู้ต่าง ๆ ที่ได้สั่งสมสืบทอดต่อ ๆ กันมาจากคนรุ่นหนึ่งสู่คนอีกรุ่นหนึ่งโดยได้มีการพัฒนา ปรับปรุง ให้เหมาะสมกับแต่ละยุคสมัย ซึ่งสามารถนำมาใช้ประโยชน์ในชีวิตประจำวันได้

2) ลักษณะของภูมิปัญญาท้องถิ่น

วิชิต นันทสุวรรณ (2528 : 15) จำแนกภูมิปัญญาชาวบ้านไว้ 3 ลักษณะ คือ

(1) ภูมิปัญญาจากการใช้ชีวิตในธรรมชาติ เนื้อหาของภูมิปัญญา คือการอธิบายปรากฏการณ์ธรรมชาติความสัมพันธ์ระหว่างชีวิตกับธรรมชาติในลักษณะของกฎเกณฑ์ ที่พึงปฏิบัติ และข้อห้ามที่ไม่ให้ชาวบ้านปฏิบัติ เช่น ความเชื่อต่อธรรมชาติต่าง ๆ ของเรื่องผีที่ทำให้เกิดสภาวะสมดุลของการอยู่ร่วมกันระหว่างคนกับธรรมชาติ ระบบเหมืองฝาย ฝิน้ำ ฝินา เป็นต้น

(2) ภูมิปัญญาจากประสบการณ์การอยู่ร่วมกัน ภูมิปัญญาแบบนี้มีพฤติกรรมตามแบบแผนของสังคม มีกฎเกณฑ์บอกอย่างนั้นคืออย่างนี้ไม่มีระบบความสัมพันธ์ของการอยู่ร่วมกันของสันติเป็นหลัก มีความเข้าใจในอนิจจังของชีวิตเป็นสูงสุดรูปธรรมที่แสดงออกคือความเชื่อเรื่องของบรรพบุรุษ เช่น ปู่ตา ปู่ย่า ฝิพ่อ ฝิแม่ และพิธีกรรมต่าง ๆ เป็นต้น

(3) ภูมิปัญญาจากประสบการณ์เฉพาะด้าน เช่น ภูมิปัญญาจากประสบการณ์การทำมาหากิน ด้านต่าง ๆ ภูมิปัญญาด้านการรักษาโรค เป็นต้น

ประเวศ วะสี (2536 : 6) ได้สรุปลักษณะของภูมิปัญญาท้องถิ่น ดังนี้

- (1) มีความจำเพาะกับท้องถิ่น
- (2) มีบูรณาการสูง
- (3) มีความเคารพผู้อาวุโส
- (4) มีวัฒนธรรมเป็นฐานไม่ใช่วิทยาศาสตร์
- (5) มีความเชื่อมโยงไปสู่นามธรรมที่ลึกซึ้งสูงส่ง
- (6) เน้นความสำคัญของจริยธรรมมากกว่าวัตถุธรรม

จากลักษณะดังกล่าว สรุปได้ว่า ภูมิปัญญาท้องถิ่นมี 2 ประเภท คือ

(1) เป็นรูปธรรม ได้แก่ การกระทำหรือพฤติกรรมที่แสดงออกมาใน การดำรงชีวิต เช่น การทำมาหากิน ศิลปหัตถกรรม ฯลฯ

(2) เป็นนามธรรม ได้แก่ ความรู้ ความเชื่อ ฯลฯ

3) ประเภทของภูมิปัญญาท้องถิ่น

สุรเชษฐ์ เวชชพิทักษ์ (2533 : 14) ได้แบ่งประเภทของภูมิปัญญาท้องถิ่น ดังนี้

(1) ภูมิปัญญาเกี่ยวกับการผลิต หรือการประกอบอาชีพซึ่งมีลักษณะการประกอบอาชีพแบบพุทธเกษตรกรรม หรือการประกอบอาชีพที่มีลักษณะจัดความสมดุลย์ สอดคล้องกับธรรมชาติมุ่งการพึ่งพาตนเองเป็นกระแสหลักมากกว่าพึ่งพาปัจจัยการผลิตภายนอก ได้แก่ การทำนา การเกษตร การทำเกษตรผสมผสาน และการทำการเกษตรแบบธรรมชาติ

(2) ภูมิปัญญาเกี่ยวกับระบบสังคมหรือการจัดความสัมพันธ์ ระหว่างมนุษย์กับมนุษย์ ซึ่งได้แก่ ความเชื่อ คำสอน ค่านิยม ประเพณี ที่แสดงออกในแบบแผนการดำเนินชีวิต

(3) ภูมิปัญญาเกี่ยวกับการจัดความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับธรรมชาติ หรือสิ่งแวดล้อม ได้แก่ การรักษาป่าไม้ชุมชน การรักษาโรคด้วยสมุนไพร

ประเวศ วะสี (2536 : 6) ได้สรุปลักษณะของภูมิปัญญาท้องถิ่นไว้ 4 ประการ

คือ

(1) มีบูรณาการสูง

(2) มีวัฒนธรรมเป็นฐาน ไม่ใช่วิทยาศาสตร์

(3) มีความเชื่อมโยงไปสู่นามธรรมที่ลึกซึ้งสูงส่ง

(4) เน้นความสำคัญของจริยธรรมมากกว่าวัตถุธรรม

สถาบันไทยศึกษา จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย (2534 : 12) ได้วิจัยเรื่องความคิด ภูมิปัญญาไทย โดยได้แบ่งการศึกษาออกเป็น 7 โครงการ เกี่ยวกับความคิดและภูมิปัญญาไทยในเรื่องต่างๆ ดังนี้

(1) ความเชื่อ

(2) ความเป็นอยู่และการทำมาหากิน

(3) การศึกษา

(4) การเมืองการปกครอง

(5) การดูแลสุขภาพ

(6) คุรียางคศิลป์

(7) นาฏศิลป์

ครุรักษ์ ภิรมย์รักษ์ (2538 : 7) จัดแบ่งภูมิปัญญาชาวบ้าน ออกเป็น 4 กลุ่มดังนี้

กลุ่มที่ 1 ภูมิปัญญาเกี่ยวกับคตินิยม ความเชื่อ และหลักการพื้นฐาน

กลุ่มที่ 2 ภูมิปัญญาเกี่ยวกับขนบธรรมเนียม ประเพณี ศิลปะ และจริยธรรม

กลุ่มที่ 3 ภูมิปัญญาเกี่ยวกับการประกอบอาชีพ เพื่อการดำรงชีวิตในท้องถิ่น
 กลุ่มที่ 4 ภูมิปัญญาเกี่ยวกับวิธีการ และเทคโนโลยีที่เหมาะสมกับยุคสมัย
 สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ (2541 : 25) ได้นำ ภูมิปัญญาไทยมา
 ใช้ในการจัดการเรียนการสอน โดยได้แบ่งเป็น 10 สาขา ดังนี้

(1) สาขาเกษตรกรรม หมายถึง ความสามารถในการผสมผสานองค์ความรู้
 ทักษะ และเทคนิคด้านการเกษตรกับเทคโนโลยีโดยการพัฒนาบนพื้นฐานคุณค่าดั้งเดิมซึ่งคนสามารถ
 พึ่งพาตนเองในสภาวะการณ์ต่าง ๆ ได้ เช่น การทำเกษตรแบบผสมผสาน การแก้ปัญหาการเกษตร
 ด้านการตลาด การแก้ปัญหาด้านการผลิต เช่น การแก้โรคแมลงและการรู้จักปรับใช้เทคโนโลยี ที่
 เหมาะสมกับการเกษตร เป็นต้น

(2) สาขาอุตสาหกรรมและหัตถกรรม ด้านการผลิตและการบริโภค หมายถึง
 การรู้จักประยุกต์ใช้เทคโนโลยีสมัยใหม่ในการแปรรูปผลผลิต เพื่อชะลอการนำเข้าตลาดเพื่อแก้ปัญหา
 การบริโภคอย่างปลอดภัย ประหยัดและเป็นธรรม อันเป็นกระบวนการใช้ชุมชน ท้องถิ่นสามารถ
 พึ่งตนเองทางเศรษฐกิจได้ ตลอดทั้งการจำหน่ายและผลผลิตทางหัตถกรรม เช่น การรวมกลุ่มของ
 กลุ่มโรงงานยางพารา กลุ่มโรงสี กลุ่มหัตถกรรม เป็นต้น

(3) สาขาการแพทย์แผนไทย หมายถึง ความสามารถในการป้องกัน และรักษา
 สุขภาพของคนในชุมชน โดยเน้นให้ชุมชนสามารถพึ่งพาตนเองทางด้านสุขภาพอนามัย

(4) สาขาการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม หมายถึง ความสามารถ
 เกี่ยวกับการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมอย่างสมดุลและยั่งยืน

(5) สาขากองทุนและธุรกิจชุมชน หมายถึง ความสามารถในการบริหารจัดการ
 ด้านการสะสมและบริหารกองทุนและธุรกิจในชุมชน ทั้งที่เป็นเงินตราและโภคทรัพย์ เพื่อเสริม
 ชีวิตและความเป็นอยู่ของสมาชิกในชุมชน

(6) สาขาสวัสดิการ หมายถึง ความสามารถในการจัดสวัสดิการในการประกัน
 คุณภาพชีวิตของคนให้เกิดความมั่นคงทางเศรษฐกิจ สังคมและวัฒนธรรม

(7) สาขาศิลปกรรม หมายถึง ความสามารถในการผลิตผลงานทางด้านศิลปะ
 สาขาต่าง ๆ เช่น จิตรกรรม ประติมากรรม วรรณกรรม ทักษะศิลป์ ศิลปะ เป็นต้น

(8) สาขาการจัดการ หมายถึง ความสามารถในการจัดการดำเนินงานด้านต่าง ๆ
 ทั้งขององค์กรชุมชน องค์กรทางศาสนา องค์กรทางการศึกษา ตลอดทั้งองค์กรทางสังคมอื่นในสังคม
 ไทย เช่น การจัดการองค์กรของกลุ่มแม่บ้าน ระบบผู้เฒ่าผู้แก่ในชุมชน การจัดการศาสนสถาน
 การจัดการศึกษาตลอดทั้งการจัดการเรียนการสอน เป็นต้น กรณีของการจัดการศึกษาเรียนรู้ได้

ว่าเป็นภูมิปัญญาสาขาการจัดการที่มีความสำคัญ เพราะการจัดการศึกษาเรียนรู้ที่ดี หมายถึง กระบวนการเรียนรู้ พัฒนา และถ่ายทอด ความรู้ภูมิปัญญาที่มีประสิทธิผล

(9) สาขาภาษาและวรรณกรรม หมายถึง ความสามารถผลิตผลงาน เกี่ยวกับด้านภาษาทั้งภาษาถิ่น ภาษาโบราณ ภาษาไทยและการใช้ภาษาตลอดทั้งด้านวรรณกรรมทุกประเภท

(10) สาขาศาสนาและประเพณี หมายถึง ความสามารถประยุกต์และ ปรับใช้หลักธรรม คำสอนทางศาสนา ความเชื่อและประเพณีดั้งเดิมที่มีคุณค่าให้เหมาะสมต่อการประพฤติปฏิบัติให้บังเกิดผลดีต่อบุคคลและสิ่งแวดล้อม เช่น การถ่ายทอดหลักธรรมทางศาสนา การบวชป่า การประยุกต์ประเพณีบุญประเพณีต่างๆ เป็นต้น

4) ภูมิปัญญาท้องถิ่นในจังหวัดฉะเชิงเทรา

จากการรวบรวมภูมิปัญญาท้องถิ่นของจังหวัดฉะเชิงเทราโดยคณะครูและศึกษานิเทศก์จากทุกอำเภอของจังหวัดฉะเชิงเทรา จำนวน 45 คน สามารถแบ่งประเภท ภูมิปัญญาท้องถิ่นของจังหวัดฉะเชิงเทราได้ดังนี้ (ครุรักษ์ ภิรมย์รักษ์, 2538 : 18-21)

ภูมิปัญญาเกี่ยวกับคตินิยม ความเชื่อ และหลักการพื้นฐานมีความเชื่อในหลักธรรมทางศาสนาที่ตนนับถืออย่างเหนียวแน่น ทั้งศาสนาพุทธ ศาสนาคริสต์ และ ศาสนาอิสลาม รวมทั้งลัทธิอื่น ๆ มีความเชื่อในสิ่งศักดิ์สิทธิ์ โดยเฉพาะอย่างยิ่งความเคารพศรัทธาในองค์หลวงพ่อบุญพระพุทธรูป หลวงพ่อโสธร หลวงพ่อคงวัดช้างป่าแกม หลวงพ่อทองวัดก้อนแก้ว หลวงพ่อเมื่อดัดบึงกระจับ ปลัดจิกอาจารย์ช้วนวัดท่าลาดใต้ น้ำมันต่ออาจารย์พูนวัดโพธิ์ใหญ่ และวัดดงมดเครื่องรางของขลังต่าง ๆ เชื่อในเรื่องของการดูแลรักษาและรักษาสุขภาพ การทำบุญสะเดาะเคราะห์ การทำพิธีพราหมณ์ การวางศิลาฤกษ์ การทำพิธีบวงสรวง การบนบานศาลกล่าว และการแก้บน การตั้งศาลพระภูมิเจ้าที่ การทำพิธีประดาแม่น้ำของชาวประมง การนั่งวิปัสสนาของชาวพุทธ การไหว้ครุครอบครัว และบูชาครู การไหว้บรรพบุรุษ และการไหว้เจ้าเข้าทรง การบายศรีสู่ขวัญ การบูชาแม่โพสพ การตั้งชื่อให้เป็นสิริมงคล การไว้ผมเปีย ผมจุก และผมแกละ การเขียนเสื่อที่คางทูม การใช้มะนาวกันงู การใช้น้ำมันและน้ำมันศรัทธากระดูก การรักษาโรคลมพิษด้วยสมุนไพร การแห่นางแมวขอฝน การชูดบ่อน้ำบริเวณจอมปลวก และแม้กระทั่งความเชื่อในเสียงร้องทักของจิ้งจก เป็นต้น

ภูมิปัญญาเกี่ยวกับขนบธรรมเนียม ประเพณี ศิลปะ และจริยธรรมประเพณี ที่สำคัญคือประเพณีแห่หลวงพ่อบุญพระพุทธรูป ซึ่งกระทำติดต่อกันมาทุกปีตั้งแต่ พ.ศ. 2433 นอกจากนี้ยังมีประเพณีอื่น ๆ อีกมากมาย เช่น ประเพณีลอยกระทง แข่งเรือ แห่เทียนจำนำพรรษา การทำบุญวันตรุษและวันสารททั้งไทย จีน ลาว และเขมร การทำบุญวันขึ้นปีใหม่ วันมาฆบูชา วันเข้าพรรษา วันออกพรรษา วันอาสาฬหบูชา การทำบุญสงกรานต์ และการขนทรายเข้าวัดในวันสงกรานต์ การเทศน์มหาชาติ การตัดบาตรเทโว งานบุญบั้งไฟ และการทำพลูทำตะไล การทำบุญขึ้นบ้านใหม่

การทอดกฐิน และผ้าป่า ประเพณีการทำขวัญนาคและการบวชนาค ประเพณีการหมั้น และการแต่งงาน ประเพณีการสวดพระอภิธรรมในงานศพและฌาปนกิจศพ ทั้งแบบไทยพุทธและจีนพุทธ การสลักหยวกเป็นลวดลายสวยงามเป็นเชิงตะกอนตั้งประดับหีบศพและเผาศพ การไหว้พระจันทร์ การกวนกระยาสารท ทำขนมแข่ง ขนมเทียน และข้าวต้มมัด ในด้านศิลปะนั้น ชาวละแวกนี้จะมีภูมิปัญญาทุกด้าน ทั้งในด้านศิลปหัตถกรรม จิตรกรรม และประติมากรรมการประดิษฐ์ของประดับตกแต่งจากกะลามะพร้าว การแกะสลักบนเขาสัตว์ การเล่นเพลงพื้นบ้าน เล่นสะบ้า ลำตัด นาฏดนตรีละครชาตรี ดนตรีไทย ประเภทต่าง ๆ การใช้กายถื่นเขมร ลาวพวน และการเล่นนิทานพื้นเมือง เรื่องพระรถเมรี ส่วนภูมิปัญญาทางด้านจริยธรรมนั้น ชาวละแวกนี้ให้ความเคารพในผู้อาวุโส และผู้ทรงศีล เข้าวัดปฏิบัติธรรม มีความเมตตาปรานี กตัญญูกตเวที ขยัน ประหยัด ซื่อสัตย์ เสียสละ มีความสามัคคี และมีระเบียบวินัย เป็นต้น

ภูมิปัญญาเกี่ยวกับการประกอบอาชีพเพื่อการดำรงชีวิตในท้องถิ่น การประกอบอาชีพในด้านต่าง ๆ อย่างมากมาย เช่น การทำนาปี และนาปรัง การทำนาเกลือ การทำไร่นาสวนผสม การทำสวนมะม่วง สวนมะพร้าว สวนหมาก และสวนพลู มีการทำไร่มันสำปะหลัง ไร่อ้อย ไร่ถั่ว ไร่ข้าวโพด ไร่สับปะรด มะม่วงหิมพานต์ ยางพารา ยูคาลิปตัส หน่อไม้ไผ่ตง พืชในครัวเรือนนานาชนิด มีการทำปุ๋ยคอกหลายชนิด เช่น การเลี้ยงไก่พื้นเมือง ไก่ไข่ เป็ด ห่าน สุกร วัว แพะ แกะ และม้า มีการเลี้ยงสัตว์น้ำ เช่น เลี้ยงปลา เลี้ยงกุ้ง เลี้ยงปู การทำเครื่องจักสาน เป็นเครื่องใช้ในครัวเรือน เครื่องมือจับสัตว์น้ำ การสานแข่งเพาะชำมะม่วง การทำหมวกกุงและ การสานหมวกด้วยไม้ไผ่ การสานเครื่องใช้ด้วยผักตบชวา การสานเครื่องใช้ด้วยกระดาษ การทอเสื่อ กก การทอผ้าไหม การถักเครื่องมือจับสัตว์น้ำ การทำจากมุงหลังคา การกรองหญ้าคา การทำไม้กวาดดอกหญ้า การทำลูกกรงแก้ว การทำอิฐมอญ การทำอิฐสำหรับงานก่อสร้าง การปั้นโอ่งปูน การทำมิด ทำเคียวเกี่ยวข้าว การทำงานช่างปูน ช่างเชื่อม ช่างบัดกรี ช่างไฟฟ้า ช่างเครื่องยนต์ ช่างก่อสร้าง ช่างอิเล็กทรอนิกส์ ช่างอุตสาหกรรม การขยายพันธุ์มะม่วงด้วยการทาบกิ่ง การเพาะเลี้ยงกล้าไม้ การเพาะปลาล์ม การปลูกและขยายพันธุ์ไผ่เขียน การแกะหอยตากคาย การเพาะเห็ดหูหนูและเห็ดนางฟ้า การทำขนมจีน ขนมจาก ขนมกระยาสารท ขนมเบ็ยะ ขนมโมจิ ขนมอะซุร และขนมไทยนานาชนิด ผลไม้คอง และผลไม้กวน การทำกะปิ ปลาร้า และน้ำปลา การทำเครื่องเรือนและเครื่องนอน การผลิตยาแผนไทยและแผนจีน การทำ การเกษตรเพื่อการมีกินตลอดชีวิต การจัดตั้งหมู่บ้านพัฒนา การจัดตั้งกลุ่มเกษตรกร การจัดตั้ง กลุ่มแม่บ้าน การจัดตั้งกลุ่มสหกรณ์ หมู่บ้าน การจัดตั้งชมรม สมาคม และมูลนิธิเพื่อสาธารณประโยชน์และการกุศลต่าง ๆ เป็นต้น

ภูมิปัญญาเกี่ยวกับวิธีการและเทคโนโลยีที่เหมาะสมกับยุคสมัยมีการนำวิธีการและเทคโนโลยีใหม่ ๆ เข้ามาใช้ในการดำเนินชีวิตหลายอย่างด้วยกัน เช่น การใช้กังหันลมจุดระหัด

วิดน้ำเข้ามาใช้ในเรือกสวนไร่นา การเลี้ยงสัตว์น้ำแบบหมุนเวียน การเพาะสัตว์ข้ามพันธุ์ การเพาะพันธุ์ปลาน้ำจืด การเลี้ยงกบในกะลาและในบ่อซีเมนต์ การเลี้ยงจระเข้ เลี้ยงตะพาบ เลี้ยงกุ้ง และเลี้ยงปลาในบ่อซีเมนต์ การเลี้ยงปลาบู่และสัตว์น้ำอื่น ๆ ในกระชัง การเลี้ยงต้นไม้ น้ำ การใช้แก๊สมูลสัตว์ในการหุงต้ม การใช้ปุ๋ยเกษตรธรรมชาติ การปลูกผักกางมุ้ง การผลิตมะม่วง ให้ออกผลนอกฤดู การทำเครื่องมือเครื่องใช้ในการเกษตร ที่มีเครื่องยนต์กลไก การดำเนินงานตามโครงการพระราชดำริ การทำเกษตรเป็นระบบครบวงจร เป็นต้น

2.1.2 หลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน

1) ความหมายของหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน

กรมวิชาการ (2545 : 1) ได้ให้ความหมายของ หลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐานไว้ดังนี้ คือ กรอบทิศทาง หรือแนวปฏิบัติและมาตรฐานหลักสูตรสำหรับสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน และหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ใช้ในการจัดการศึกษาระดับประถมศึกษา มัธยมศึกษาตอนต้น และมัธยมศึกษาตอนปลาย ในหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐานพุทธศักราช 2544 จัดเป็น 4 ช่วงชั้น ในการจัดการศึกษาในระบบ การศึกษานอกระบบ การศึกษาตามอัธยาศัย การศึกษาเฉพาะทาง และการศึกษาสำหรับกลุ่มเป้าหมายเฉพาะ

2) การพัฒนาหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2544

หลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน มีความแตกต่างจากหลักสูตรฉบับปัจจุบัน ดังนี้ (กรมวิชาการ. 2545 : 7)

(1) เป็นเอกภาพแต่หลากหลายในการปฏิบัติ ประกาศหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐานฉบับเดียวใช้ได้กับการศึกษาทุกรูปแบบ (ในระบบ นอกระบบ ตามอัธยาศัย) ซึ่งหลักสูตรที่ใช้อยู่ปัจจุบันมีหลายหลักสูตรในระดับการศึกษาเดียวกัน

(2) ออกแบบหลักสูตรให้ยืดหยุ่น โดยการกำหนดมาตรฐานการเรียนรู้ช่วงชั้นไว้เป็นช่วงชั้นละ 3 ปี ซึ่งหลักสูตรปัจจุบันกำหนดหลักสูตรเป็นคำอธิบายรายวิชา ระดับประถมศึกษา เป็นช่วงชั้นละ 2 ปี มัธยมศึกษากำหนดเป็นรายวิชาต่อภาคเรียน

(3) การจัดสาระการเรียนรู้เป็น 8 กลุ่มสาระ กำหนดให้สถานศึกษาออกแบบการเรียนรู้เป็นแบบบูรณาการ หรือแยกสาระการเรียนรู้ได้ หลักสูตรที่ใช้อยู่ในปัจจุบัน ออกแบบหลักสูตรประถมศึกษาบูรณาการสำเร็จรูปจากหลักสูตรและมัธยมศึกษากำหนดเป็นรายวิชาในแต่ละภาคเรียน

(4) สถานศึกษาสามารถพัฒนารายละเอียดสาระการเรียนรู้ตามมาตรฐานการเรียนรู้ ทั้งที่กำหนดไว้แล้วในหลักสูตร และสามารถเพิ่มเติมได้ ตามสภาพข้อมูลของสถานศึกษา

เช่น วิสัยทัศน์ของสถานศึกษา ความพร้อมของสถานศึกษา ความต้องการของผู้เรียน เป็นต้น และออกแบบเป็นหลักสูตรสถานศึกษาได้

(5) หลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2544 เน้นการวัดผลตามสภาพจริง กระจายอำนาจให้สถานศึกษาจัดระบบ หลักเกณฑ์และวิธีการวัดผลและประเมินผลเอง และกำหนดให้สถานศึกษาสามารถประเมินซ้ำทุกปี เพื่อตรวจสอบคุณภาพตามหลักสูตรแกนกลางและเน้นย้ำในเรื่องคุณลักษณะอันพึงประสงค์ ตลอดจนผลสัมฤทธิ์ด้านการอ่าน คิด วิเคราะห์ และเขียน

(6) หลักสูตรปัจจุบัน ส่วนกลางกำหนดหนังสือเรียนประจำวิชาแต่หลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2544 กำหนดหนังสือเรียนเป็นช่วงชั้น และมุ่งประสงค์ให้นักเรียนเรียนรู้จากแหล่งเรียนรู้และสื่อที่หลากหลาย

3) การจัดการศึกษาขั้นพื้นฐานโดยใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่น

การนำภูมิปัญญาท้องถิ่นมาใช้ในการจัดการศึกษา หมายถึง มาตรการที่จะนำภูมิปัญญาชาวบ้านไปถ่ายทอดไว้ในหลักสูตรกลางหรือหลักสูตรท้องถิ่น โดยคำนึงถึงความสมดุลระหว่างเนื้อหาสาระเกี่ยวกับภูมิปัญญาสากลเป็นสำคัญ เพื่อให้ให้นักเรียนและนักศึกษา ทุกระดับได้เรียนรู้คุณค่า และความสำคัญของภูมิปัญญาไทย ควบคู่ไปกับภูมิปัญญาสากล (สำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติ. ม.ป.ป.)

ในการจัดการเรียนการสอนโดยใช้ภูมิปัญญาชาวบ้านนั้น (กรมวิชาการ. 2539 : 2) ได้เสนอวิธีการไว้ดังนี้

- (1) มีการวางแผนร่วมกันระหว่างครูผู้สอนและปราชญ์ท้องถิ่น
- (2) เน้นการศึกษาวิเคราะห์ทำความเข้าใจวิถีคิดและความคิดของภูมิปัญญาท้องถิ่น
- (3) นำกระบวนการหรือความคิด แนวปฏิบัติของภูมิปัญญาท้องถิ่นมาจัดเป็นกระบวนการเรียนการสอน
- (4) เสริมสร้างกระบวนการคิดที่เป็นระบบ เป็นวิทยาศาสตร์
- (5) ฝึกให้ผู้เรียนคิดหลายด้าน หลายมุม คิดอย่างอิสระ แล้วสรุปเป็นความรู้ และประสบการณ์ที่จะนำไปใช้ในการดำรงชีวิต
- (6) ผสมผสานระหว่างความรู้สากลและความรู้ท้องถิ่น
- (7) เน้นที่กระบวนการมากกว่าผลผลิต ครูผู้สอนหรือปราชญ์ท้องถิ่น เป็นผู้จัดกิจกรรมการเรียนการสอน

ส่วนแนวทางการจัดกิจกรรมการเรียนการสอน ได้เสนอไว้ 4 แนวทาง คือ

- (1) ครูผู้สอนเป็นผู้ควบคุมการใช้หลักสูตร โดยพิจารณานำหลักสูตรไปใช้ให้สอดคล้องกับกลุ่มประสบการณ์ในหลักสูตรแม่บท โดยใช้ระยะเวลา จำนวนคาบเรียนตามที่กำหนด

ไว้ในแผนการสอนและกลุ่มประสบการณ์นั้น ๆ

- (2) เน้นให้ผู้เรียนปฏิบัติจริง
- (3) นำบุคคลในชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมให้ความรู้กับผู้เรียน
- (4) สอดแทรกคุณธรรม ค่านิยมต่าง ๆ ที่ปรากฏตามเนื้อหาของหลักสูตรให้กับ

ผู้เรียน

จากการประชุมสัมมนา เรื่องภูมิปัญญาท้องถิ่นกับหลักสูตรที่พึงประสงค์ ของกรมวิชาการ (2539 : 6) ได้ข้อสรุปเป็นแนวทางการปฏิบัติสำหรับโรงเรียน และครูผู้สอนในการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนให้มีความผสมผสานและสอดคล้องกับสภาพท้องถิ่นต่อไป

แนวทางการปฏิบัติของโรงเรียน

(1) โรงเรียนจะต้องทำใจให้กว้าง และยอมรับฟังความคิดเห็นของชุมชนเพื่อเป็นพื้นฐานในการจัดการศึกษา

(2) กิจกรรมที่โรงเรียนมอบหมายให้นักเรียนทำ จะต้องสอดคล้องกับแผนการผลิตของชุมชน

(3) ผู้ปกครอง ครูและชุมชนต้องร่วมมือและประสานใจกัน มีการแลกเปลี่ยนความคิดเห็นระหว่างโรงเรียนและชุมชน จะช่วยให้มองเห็นภาพของหลักสูตรและแก่นนำหลักสูตรไปใช้ให้ สอดคล้องกับสภาพความต้องการของท้องถิ่นชัดเจนขึ้น

(4) จัดให้มีเครือข่ายในแต่ละภาค แต่ละกลุ่มในการแสวงหาการเรียนรู้อาร่วมกัน มีหน่วยงานต่าง ๆ เข้ารับผิดชอบการดำเนินงานของตนและแก้ปัญหาาร่วมกัน

(5) ควรมีการจัดทำแผนการสอนที่สอดคล้องกับเรื่องของท้องถิ่น

แนวทางการปฏิบัติของครูผู้สอน

บทบาทของครูผู้สอนในการนำภูมิปัญญาชาวบ้านเข้าสู่ระบบโรงเรียน ควรมีการปรับเปลี่ยนเพื่อให้เกิดการประสานสัมพันธ์ระหว่างบุคลากรในโรงเรียน และชุมชนให้มีความชัดเจนยิ่งขึ้นดังนี้ คือ

(1) ครูต้องศึกษาชุมชนพร้อมเก็บข้อมูลจากชุมชน ทั้งจากการสังเกตและสอบถามชาวบ้านผู้รู้ในท้องถิ่น ตลอดจนควรนำสิ่งที่อยู่รอบ ๆ ตัวผู้เรียนที่เป็นปัญหาของผู้เรียน มากำหนดไว้ในหลักสูตร

(2) ครูต้องศึกษาศาสตร์ชาวบ้าน ปราชญ์ชาวบ้าน พร้อมทั้งศึกษาวิธีการดึงเอาสิ่งที่เป็นศาสตร์สากลเข้าไปผสมผสานกับความรู้ ภูมิปัญญาท้องถิ่น

(3) ครูควรรหาโอกาสเพิ่มเติมความรู้และศึกษาวิธีการต่าง ๆ จากการไปเยี่ยมโรงเรียน อื่น เพื่อนำมาเป็นแนวทางในการพัฒนาตน และพัฒนาโรงเรียนให้ดีขึ้น

(4) ในการจัดการเรียนการสอนเรื่องใดเรื่องหนึ่งเป็นการเฉพาะ ครูควรตั้งศักยภาพ ภูมิปัญญาท้องถิ่นเข้ามาร่วมเป็นวิทยากรหรือเป็นที่ปรึกษา ควรระดมบุคลากร คณะบุคคลที่เข้าใจ ในการศึกษา เช่น พระสงฆ์ องค์กรท้องถิ่น วิทยากรท้องถิ่นให้เข้ามามีส่วนร่วมในการจัดการเรียน การสอนเท่าที่ทำได้

(5) ครูควรจัดให้มีกระบวนการเรียนการสอนที่หลากหลาย ไม่ยึดแต่หนังสือเรียน เท่านั้น

สำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติ (2540 : 9) ได้สรุปแนวคิด ในการนำภูมิปัญญาชาวบ้านไปพัฒนาหลักสูตรไว้ 2 แนว ดังนี้คือ

(1) โรงเรียนเป็นผู้นำกิจกรรม หรือเนื้อหาสาระ ที่เป็นภูมิปัญญาชาวบ้านไป จัดการเรียนการสอนหรือพัฒนาหลักสูตรขึ้นในโรงเรียนให้เด็กได้เรียนรู้ โดยคัดเลือกเนื้อหา หรือ กิจกรรมให้สอดคล้องกับความต้องการของท้องถิ่น

(2) โรงเรียนเชิญเจ้าของภูมิปัญญา ได้แก่ ปราชญ์ชาวบ้านหรือปัญญาชนชาว บ้าน ช่างเทคนิคชาวบ้าน หรือช่างฝีมือชาวบ้าน เข้ามามีส่วนร่วมในการพัฒนาหลักสูตร และ จัดการเรียนการสอน

ในการดำเนินงานพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่น โดยภูมิปัญญาชาวบ้านให้ได้ผลนั้น ควรมีการปฏิบัติเป็นขั้นตอนที่มีระบบ และมีการประสานงานกันหลาย ๆ ฝ่ายที่เกี่ยวข้อง ซึ่ง สำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติ (2540 : 6) ได้เสนอแนวทางการพัฒนาหลักสูตร ท้องถิ่นของศูนย์วิชาการกลุ่มโรงเรียนไว้ดังนี้

(1) จัดตั้งคณะกรรมการพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่น ควรจัดเป็น 2 คณะ คือ คณะ กรรมการบริหาร และคณะทำงาน

ก. คณะกรรมการบริหารการพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่น

คณะกรรมการบริหารศูนย์วิชาการกลุ่มโรงเรียน ปราชญ์ชาวบ้าน ใน ท้องถิ่นในเขตบริการของศูนย์วิชาการกลุ่มโรงเรียน ตัวแทนกรรมการศึกษาของแต่ละโรงเรียน และ ของโรงเรียนที่ตั้งศูนย์วิชาการกลุ่มโรงเรียน ผู้นำชุมชนที่เป็นทางการของท้องถิ่น เช่น ตัวแทนกลุ่ม เยาวชน หรือกลุ่มหนุ่มสาวในท้องถิ่น กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน

ตำแหน่งต่าง ๆ ในคณะกรรมการอาจให้คณะกรรมการ ร่วมกันพิจารณา คัดเลือกและกำหนดกันเองก็ได้ โดยคณะกรรมการบริหารมีหน้าที่หลักในการกำหนดนโยบาย และ แนวทางการพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่น และมีหน้าที่สนับสนุนให้ความร่วมมือในทุก ๆ ด้าน ในอันที่ จะนำมาซึ่งความสำเร็จในการพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่น

ข. คณะทำงานพัฒนาหลักสูตรประกอบด้วย คณะทำงานศูนย์วิชาการกลุ่มโรงเรียน ปราชญ์ชาวบ้านในท้องถิ่นในเขตบริการของศูนย์วิชาการกลุ่มโรงเรียน และตัวแทนกลุ่มเยาวชนหรือกลุ่มหนุ่มสาวในท้องถิ่น โดยตำแหน่งต่าง ๆ ในคณะทำงานอาจให้คณะทำงานร่วมกันพิจารณาคัดเลือกและกำหนดกันเองได้ โดยคณะทำงานมีหน้าที่หลักในการนำนโยบายและแนวทางของคณะกรรมการบริหารมาแปรสู่การปฏิบัติไปสู่ความสำเร็จและมีหน้าที่รายงานความก้าวหน้า ในการปฏิบัติงานแก่คณะกรรมการบริหารเป็นระยะ ๆ

(2) ศึกษาและจัดระบบข้อมูลชุมชนในเรื่องต่อไปนี้

ก. ประวัติความเป็นมาของชุมชนที่ตั้งศูนย์วิชาการกลุ่มโรงเรียนและโรงเรียนทุกโรงในกลุ่ม

ข. วัฒนธรรมความเชื่อ และสิ่งที่ชุมชนนั้น ๆ ยึดถือ

ค. สภาพภูมิศาสตร์ เศรษฐกิจ และการประกอบอาชีพของประชาชนในแต่ละชุมชนที่ตั้งโรงเรียนและศูนย์วิชาการกลุ่มโรงเรียน

ง. จำนวนประชากรและสภาพแวดล้อม การศึกษา ความตระหนักในสิทธิหน้าที่ตามระบบการปกครองแบบประชาธิปไตย อันมีพระมหากษัตริย์เป็นประมุขของประชาชนในแต่ละชุมชนที่ตั้งโรงเรียน และศูนย์วิชาการกลุ่มโรงเรียน

จ. สภาพปัญหาและความต้องการจำเป็นของแต่ละชุมชนที่ตั้งโรงเรียน และศูนย์วิชาการกลุ่มโรงเรียน

ฉ. ปราชญ์ชาวบ้าน แหล่งภูมิปัญญาชาวบ้านที่สามารถถือเป็นแหล่งวิทยาการในชุมชนแต่ละชุมชนมีอยู่

ช. แผน / โครงการพัฒนาในด้านต่าง ๆ ของแต่ละชุมชนที่ได้รับอนุมัติ

ซ. อื่น ๆ

(3) ประสานงานขอความร่วมมือจากหน่วยงานและองค์กรต่าง ๆ ทั้งรัฐและเอกชนที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาท้องถิ่น และชุมชน ซึ่งอาจมีส่วนช่วยเหลือร่วมมือซึ่งกันและกัน ในการบรรลุผลสำเร็จของกันและกันอย่างสมบูรณ์แบบมากขึ้น

(4) วางแผน / โครงการการดำเนินงานพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่นอย่างมีระบบและเป็นไปได้ในการปฏิบัติตามแผน / โครงการ ที่กำหนดให้ประสบผลสำเร็จ ซึ่งได้แก่ การกำหนดเป้าหมายหรือผลที่คาดว่าจะได้รับให้อยู่ในระดับพอประมาณกับทรัพยากรหรือปัจจัยที่มีอยู่ ตลอดจนความสามารถเชิงเทคนิคในกระบวนการปฏิบัติงานที่คณะทำงานมีอยู่ และข้อจำกัดในด้านต่าง ๆ ที่มีอยู่ควรวิเคราะห์ให้รอบด้านแล้วจึงวางเป้าหมายที่สูงขึ้นใน แผนงาน / โครงการต่อไป

(5) ดำเนินการพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่น โดยยึดแนวทางการพัฒนาหลักสูตรของท้องถิ่น ทั้งนี้โดยมีปราชญ์ของชาวบ้านเจ้าของภูมิปัญญาของชาวบ้าน ที่นำมาประยุกต์ในเนื้อหาหลักสูตรและ การเรียนการสอน มีส่วนร่วมทำความเข้าใจ เกี่ยวกับหลักสูตรเพื่อที่จะสามารถนำเสนอ ภูมิความรู้ ของคนในระดับที่เหมาะสม ถูกต้องและเป็นไปได้กับการพัฒนาหลักสูตรนั้น ๆ ทั้งนี้ควรเชิญชวนให้ปราชญ์ชาวบ้านร่วมอยู่ในกระบวนการใช้หลักสูตรระดับท้องถิ่นที่พัฒนาแล้วด้วยนั้น เพื่อจะได้มีการปรับปรุงและพัฒนาให้สมบูรณ์และมีคุณค่ายิ่ง ๆ ขึ้นไป

(6) ติดตามข่าวสารความรู้ทุกด้านที่เกี่ยวข้องหรือเป็นประโยชน์ต่องานการพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่นจากสื่อทุกรูปแบบ ตลอดจนการไปศึกษาดูงานเพื่อเพิ่มพูนความรู้และประสบการณ์ สามารถประยุกต์มาใช้เพื่อประโยชน์ในการพัฒนาการดำเนินงานให้มีความสมบูรณ์แบบ และมีคุณค่าสูงยิ่ง ๆ ขึ้น

(7) ประชาสัมพันธ์และเผยแพร่การปฏิบัติงาน หรือผลงานที่ปรากฏมาแล้ว แก่หน่วยงานและองค์กรต่าง ๆ ที่ดำเนินงานในขอบข่ายเพื่อการพัฒนาท้องถิ่นและชุมชน ในทำนองเดียวกันนี้ เพื่อเป็นการสนับสนุนและขยายระบบเครือข่ายการเรียนรู้เพื่อท้องถิ่นและชุมชน อันจะมีผลกระทบอย่างจริงจังในการพัฒนาคุณภาพชีวิตของประชาชนในท้องถิ่นและชุมชนชนบท ที่จะมีการดำรงชีวิตที่สงบสุข และมีหลักประกันในการดำเนินชีวิตที่ราบรื่นอย่างแท้จริงในวงกว้างมากขึ้น

(8) ประเมินผลการดำเนินงาน และรายงานผลแก่หน่วยเหนือ ตามลำดับสายงาน เพื่อหน่วยเหนือจะได้ใช้เป็นข้อมูลในการดำเนินการอันเป็นประโยชน์ต่อไป

ในปัจจุบันได้มีหน่วยงานและสถาบันการศึกษา พยายามนำภูมิปัญญาชาวบ้าน มาสู่การศึกษาในระบบมากขึ้น โดยมีความเชื่อว่าการจัดการศึกษาไม่สามารถแยกไปจากท้องถิ่น เพราะการศึกษาจะต้องนำเอาประเด็นท้องถิ่นนั้น ๆ มาเป็นส่วนหนึ่งของการจัดการเรียนการสอน เพื่อให้เด็กเกิดความภาคภูมิใจในภูมิปัญญา และวัฒนธรรมของตน สามารถทำให้เด็กจบการศึกษาออกไปมีจิตสำนึกในความรับผิดชอบ และมีความสามารถที่จะสร้างสรรค์สังคมได้ อย่างไรก็ตาม การนำภูมิปัญญาชาวบ้านเข้าสู่ระบบโรงเรียนยังไม่บรรลุผลเท่าที่ควร ทั้งนี้อาจเนื่องมาจากปัญหาและอุปสรรค ดังนี้ (สำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติ, 2541 : 8)

(1) การนำภูมิปัญญาชาวบ้านเข้าสู่ระบบโรงเรียน ยังขาดนโยบายรองรับที่ชัดเจน เพื่อให้หน่วยงานและสถานศึกษาที่เกี่ยวข้อง ทั้งส่วนกลางและส่วนท้องถิ่นได้มีความเชื่อมั่น และทราบทิศทางในการส่งเสริมภูมิปัญญาไทยในการจัดการศึกษาอย่างเป็นรูปธรรม

(2) ผู้ทรงภูมิปัญญาท้องถิ่นขาดการยอมรับและขาดการมีส่วนร่วมในการถ่ายทอดภูมิปัญญาในระดับโรงเรียน

(3) การจัดการเรียนการสอน ยังไม่นำประเด็นของท้องถิ่นมาเป็นส่วนหนึ่งในการจัดการเรียนการสอนเท่าที่ควร แม้ว่าหลักสูตรเปิดกว้างให้ท้องถิ่นสามารถพัฒนาหลักสูตร และสื่อ การเรียนการสอนได้ตามความเหมาะสม แต่ครูและผู้บริหารบางส่วนยังไม่เข้าใจเนื้อหาของหลักสูตร และแนวการนำหลักสูตรไปใช้เท่าที่ควร

(4) การเรียนการสอนตามหลักสูตรในระบบการศึกษาแต่ละระดับยังไม่ได้คำนึงถึงสัดส่วนและความสมดุลระหว่างเนื้อหาสาระเกี่ยวกับภูมิปัญญาไทย และภูมิปัญญาสากลเท่าที่ควร

(5) หน่วยงานและสถาบันการศึกษาทั้งส่วนกลางและส่วนท้องถิ่น ยังไม่ได้จัดให้มีองค์กรที่รับผิดชอบเรื่องภูมิปัญญาท้องถิ่นโดยตรง เพื่อทำหน้าที่สนับสนุนและเชื่อมโยงการนำภูมิปัญญาท้องถิ่นเข้าสู่ระบบการศึกษา

2.1.3 หลักสูตรท้องถิ่น

1) ความหมายของหลักสูตรท้องถิ่น และการพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่น

วิชัย วงษ์ใหญ่ (2525 : 17) หลักสูตรท้องถิ่น หมายถึง การนำหลักสูตรระดับชาติ มาพิจารณา ศึกษา วิเคราะห์ เพื่อการปรับเปลี่ยนเนื้อหา สาระบางอย่างให้สัมพันธ์สอดคล้องกับท้องถิ่น

กรมวิชาการ กระทรวงศึกษาธิการ (2533 : 15) การพัฒนาหลักสูตรระดับท้องถิ่น เป็นกระบวนการของการนำเอาหลักสูตรแม่บทไปสู่การปฏิบัติในห้องเรียนให้ได้ผลยิ่งขึ้นนับตั้งแต่การจัดรายวิชาขึ้นใหม่การปรับรายวิชาจากหลักสูตรแม่บท ตลอดจนการพัฒนาสื่อการเรียนการสอน กระบวนการสอน การวัดผลและการประเมินผล เพื่อให้การเรียนการสอนเป็นไปตามจุดมุ่งหมายของหลักสูตร อันเป็นแนวนโยบายของชาติ

กนกวรรณ รุกขชาติ (2541 : 25) การพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่น หมายถึง การนำเอาจุดมุ่งหมายรายละเอียดของเนื้อหาสาระ มาปรับให้สอดคล้องกับสภาพชีวิต เศรษฐกิจและสังคม ของท้องถิ่นและเป็นการเพิ่มเนื้อหาบางเรื่องเฉพาะของท้องถิ่นที่ควรรู้ที่จำเป็นต่อการดำรงชีวิต

สรุปได้ว่าหลักสูตรท้องถิ่น หมายถึง การนำหลักสูตรการศึกษาระดับชาติ มาปรับปรุงให้เหมาะสมและสอดคล้องกับความต้องการของท้องถิ่น

2) ลักษณะของหลักสูตรท้องถิ่น

กรมวิชาการ กระทรวงศึกษาธิการ (2534 : 7) กล่าวว่าไว้ว่าหลักสูตรที่เหมาะสมกับท้องถิ่นควรมีลักษณะดังนี้

(1) เป็นหลักสูตรสอดคล้องกับคำอธิบายในระดับประถมศึกษา

(2) มีเนื้อหาสาระสอดคล้อง และเป็นไปตามสภาพชีวิต เศรษฐกิจ สังคมของแต่ละท้องถิ่นโดยเฉพาะ

(3) มีวัตถุประสงค์ และเนื้อหาสาระชี้ให้เห็นถึงปัญหา และความต้องการ
ของนักเรียน ผู้ปกครอง และประชาชนในท้องถิ่น

(4) มีเนื้อหาสาระสัมพันธ์ สอดคล้องกับทรัพยากรธรรมชาติ ทรัพยากรมนุษย์
สร้างขึ้น ทรัพยากรมนุษย์ แขน และแนวโน้มของการพัฒนาท้องถิ่น

(5) มีวัตถุประสงค์มุ่งเน้นให้นักเรียนได้ใช้ทรัพยากรท้องถิ่นเป็นฐานสำคัญใน
การพัฒนาชีวิต เศรษฐกิจ และสังคมของท้องถิ่น

(6) มีวัตถุประสงค์ และเนื้อหาสาระสนองความต้องการของนักเรียน

(7) มีวัตถุประสงค์จะให้นักเรียนรู้จักสภาพแวดล้อมในท้องถิ่นของตนเองรัก
ท้องถิ่น และมีส่วนร่วมในการแก้ปัญหาและพัฒนาท้องถิ่น

สรุปได้ว่า ลักษณะของหลักสูตรท้องถิ่น จะต้องมีวัตถุประสงค์ และเนื้อหา
สาระสอดคล้องสัมพันธ์กับวิถีชีวิตและสภาพแวดล้อมของท้องถิ่น เพื่อให้นักเรียนมีความรัก
ภาคภูมิใจในท้องถิ่นของตนเอง และสามารถนำความรู้ที่ได้มาใช้ในการดำรงชีวิตอย่างปกติสุขต่อไป

3) การนำภูมิปัญญาท้องถิ่นมาพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่น

สำนักงานคณะกรรมการประถมศึกษาแห่งชาติ (2534) ได้กำหนดแนวทางใน
การนำภูมิปัญญาท้องถิ่นมาพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่น ไว้ดังนี้

(1) สำรวจ ค้นหาแหล่งภูมิปัญญาชาวบ้านและคัดเลือกส่วนที่สามารถนำมาใช้
เป็นเนื้อหาจัดการเรียนการสอน หรือใช้ตัวบุคคลที่เป็นปราชญ์ชาวบ้านมาเป็นวิทยากร

(2) ติดต่อวิทยากรเพื่อขอความสนับสนุน

(3) กำหนดแผนปฏิบัติงาน ปฏิทินการทำงาน ค่าตอบแทนที่จะให้แก่วิทยากร
จัดทำข้อตกลงหรือระเบียบการปฏิบัติที่ชัดเจนร่วมกับวิทยากร

(4) จัดกิจกรรมการเรียนการสอนโดยทำตามข้อตกลงในข้อ 3 ใช้ภูมิปัญญาของ
ชาวบ้านทั้งในรูปแบบการสอนในชั้นเรียน หรือส่งนักเรียนไปฝึกปฏิบัติงานกับปราชญ์ชาวบ้าน

(5) ติดตาม สนับสนุนการดำเนินงาน และประเมินผลการปฏิบัติงาน

(6) เผยแพร่ ประชาสัมพันธ์ การปฏิบัติงานยกย่องเชิดชูเกียรติประกาศเกียรติคุณ
ปราชญ์ชาวบ้านที่สนับสนุนโรงเรียนจนเกิดผลดี

รัตนะ บัวสนธิ (2533 : 17) ได้เสนอแนวทางในการพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่น
จากภูมิปัญญาชาวบ้าน ดังนี้

(1) การพัฒนาหลักสูตรให้เหมาะสมกับสภาพท้องถิ่น ให้ปราชญ์ชาวบ้านช่วย
เสนอความคิดเห็น ความต้องการเกี่ยวกับการจัดการเรียนการสอน ให้ความรู้แก่นักเรียนว่าต้องการ
ให้เด็กและ เรียนอะไร

(2) การจัดกิจกรรมการเรียนการสอนเพื่อถ่ายทอดภูมิปัญญา ทำได้ 2 วิธี คือ

ก. ครูเป็นผู้จัดกิจกรรมการเรียนการสอน โดยเป็นตัวแทนของปราชญ์ชาวบ้าน ทำหน้าที่ในการถ่ายทอดภูมิปัญญาชาวบ้านที่ได้รับการกำหนดเป็นหลักสูตรท้องถิ่นแล้ว

ข. ปราชญ์ชาวบ้านเป็นผู้ดำเนินกิจกรรมการเรียนการสอน ถ่ายทอดภูมิปัญญาชาวบ้าน รวมทั้งทำหน้าที่ประเมินผลการเรียนของนักเรียนด้วย ครูเป็นผู้ดูแลสนับสนุนอยู่วงนอก เท่านั้นทั้งนี้ต้องพิจารณาเงื่อนไขความเหมาะสมในเรื่องเวลาและความสะดวกของปราชญ์ชาวบ้านด้วย

อังกูร สมคะเนย์ (2535 : 15) ได้สรุปแนวคิดในการนำภูมิปัญญาชาวบ้าน ไปพัฒนาหลักสูตรได้ 2 แนวทางคือ

(1) โรงเรียนเป็นผู้นำกิจกรรมหรือเนื้อหาสาระที่เป็นภูมิปัญญาชาวบ้านไปจัดการเรียนการสอน หรือพัฒนาหลักสูตรขึ้นในโรงเรียน ให้เด็กได้เรียนรู้ โดยคัดเลือกเนื้อหากิจกรรมให้สอดคล้องกับความต้องการของท้องถิ่น

(2) โรงเรียนเชิญเจ้าของภูมิปัญญา ได้แก่ ปราชญ์ชาวบ้านหรือปัญญาชนชาวบ้าน ช่างเทคนิคชาวบ้าน หรือช่างฝีมือชาวบ้าน เข้ามามีส่วนร่วมในการพัฒนาหลักสูตรและจัดการเรียนการสอน

โดยทั้งนี้การนำภูมิปัญญาชาวบ้านไปใช้จะต้องอยู่ในดุลยพินิจของโรงเรียนเกี่ยวกับด้านความเหมาะสม ทั้งกิจกรรม เนื้อหาสาระ วัยของเด็ก และมีการพัฒนาหลักสูตร ให้สอดคล้องกับการนำไปใช้

อเนก นาคะบุตร (2533) เสนอว่าแนวทางในการนำภูมิปัญญาชาวบ้าน มาใช้ในการจัดการเรียนการสอน และพัฒนาหลักสูตรในโรงเรียนประถมศึกษา ต้องคำนึงถึงภูมิปัญญาชาวบ้าน 3 กลุ่ม คือ ภูมิปัญญาชาวบ้านที่เป็นช่างฝีมือ ภูมิปัญญาชาวบ้านที่มีความรู้ ความคิด ความสามารถในการสังเคราะห์ หรือที่เรียกว่า “ปัญญาชนชาวบ้าน” และภูมิปัญญาชาวบ้านที่รอบรู้ และรู้รอบในหลักการ สามารถให้ข้อคิดเห็นกับชาวบ้านได้ หรือที่เรียกว่า “ปราชญ์ชาวบ้าน”

ในการศึกษาและประยุกต์ใช้ภูมิปัญญาชาวบ้าน ต้องเลือกว่าจะเรียนรู้เรื่องอะไร และจะไปใช้อย่างไร และจะต้องหาองค์ประกอบเข้ามาใช้ให้เกิดการเรียนรู้ที่เหมาะสมในระดับการเรียน เช่น วิชาศีลธรรม อาจให้เด็กไปวัดมากขึ้น หรือให้พระมาโรงเรียนมากขึ้น วิชาเกษตร ให้เด็กทำแปลงเกษตรจริงแล้วโยงกับที่พ่อแม่ทำ หรือโยงกับวิทยากรที่เป็นพ่อแม่เด็กที่รู้เรื่องเกษตรจริง ซึ่งสามารถทำในระดับการเรียนการสอน

การนำภูมิปัญญาชาวบ้านมาใช้ในการจัดการเรียนการสอน ควรจะคำนึงถึงความรู้ความสามารถของภูมิปัญญา นำมาใช้ให้เหมาะสมกับพื้นความรู้ และงานของภูมิปัญญา และบางครั้ง

การสื่อสารในด้านภาษานั้น ก็เป็นปัญหาในการถ่ายทอดของวิทยากร จึงควรพิจารณา ถึงภาษาที่ภูมิปัญญาที่มีความถนัดเป็นพื้นฐานในการถ่ายทอด

นิติตภาควิชาบริหารการศึกษา คณะครุศาสตร์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย (2534 :18 อ้างถึงในสมพิศ วงษ์แหยม 2535 : 12) ได้สรุปวิธีการนำภูมิปัญญาชาวบ้านมาใช้ในโรงเรียน ประถมศึกษาไว้ดังนี้

- (1) การกำหนดนโยบายและแผนปฏิบัติงานของโรงเรียนที่มีผลต่อการสนับสนุน การนำภูมิปัญญาท้องถิ่นมาใช้ เช่น การทำแผนปฏิบัติงาน กำหนดเวลา กำหนดงบประมาณ บุคลากร และสถานที่ที่จะดำเนินงาน
- (2) ปรับหลักสูตรให้สามารถนำภูมิปัญญาท้องถิ่นมาใช้ได้ รวมทั้งมีแนวทางประเมินผลที่ชัดเจน ต้องคำนึงถึงการนำความรู้ที่ได้รับจากการเรียน ไปใช้ในชีวิตประจำวัน
- (3) จัดเวลาสำหรับวิทยากรที่จะมาให้ความรู้ และเวลาของโรงเรียนเพื่อให้สอดคล้องกัน
- (4) นำภูมิปัญญามาใช้ต้องคำนึงสภาพท้องถิ่นเป็นหลัก เพื่อปรับหลักสูตร ให้สอดคล้องกับสภาพท้องถิ่น
- (5) สำรวจความต้องการของผู้เรียน เพื่อจะนำภูมิปัญญา มาใช้ให้ตรงกับ ความต้องการของผู้เรียนจะได้จัดกิจกรรมให้เหมาะสมกับวัยและระดับความสามารถของผู้เรียน
- (6) สำรวจแหล่งข้อมูล ทั้งที่เป็นวิทยากรและสื่อ / อุปกรณ์ที่จะนำมาใช้
- (7) สำรวจถึงความพร้อมของสถานที่ ที่จะใช้ในการจัดกิจกรรมการเรียนการสอน เพื่อให้เหมาะสมกับลักษณะของภูมิปัญญานั้น ๆ ซึ่งอาจจะเป็น โรงเรียน หรือสถานที่ที่ประกอบอาชีพในชุมชนก็ได้

สรุปได้ว่า การนำภูมิปัญญาท้องถิ่นมาพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่น ทำได้โดยการนำความรู้จากภูมิปัญญาท้องถิ่น มาปรับให้เข้ากับจุดประสงค์ เนื้อหาสาระ กิจกรรม รวมทั้งการวัดผล ประเมินผล ในการเรียนรู้โดยให้สอดคล้องกับความต้องการของนักเรียนและชุมชน

2.1.4 หลักสูตรสถานศึกษา

กรมวิชาการ กระทรวงศึกษาธิการ (2545 : 5 -11) วางแนวทางการจัดทำหลักสูตรสถานศึกษาไว้ดังนี้

1) ความหมายและความสำคัญของหลักสูตรสถานศึกษา

สถานศึกษาเป็นหน่วยงานที่จัดการศึกษาเป็นแหล่งของการแสวงหาความรู้ จึงต้องมีหลักสูตรเป็นของตนเอง คือหลักสูตรสถานศึกษาซึ่งครอบคลุมภาระงานการจัดการศึกษา

ทุกด้าน หลักสูตรสถานศึกษาจึงประกอบด้วยการเรียนรู้ทั้งมวลและประสบการณ์อื่น ๆ ที่สถานศึกษาแต่ละแห่งวางแผนเพื่อพัฒนาผู้เรียน ซึ่งเกิดจากการมีส่วนร่วมของบุคลากรและผู้เกี่ยวข้องทั้งภายในและภายนอกสถานศึกษา

หลักสูตรสถานศึกษา เป็นแผน หรือแนวทางหรือข้อกำหนดของการจัดการศึกษาที่จะพัฒนาให้ผู้เรียนมีความรู้ ความสามารถ โดยส่งเสริมให้แต่ละบุคคลพัฒนาไปสู่ศักยภาพสูงสุดของตน รวมถึงลำดับขั้นของมวลประสบการณ์ที่ก่อให้เกิดการเรียนรู้สะสม ซึ่งช่วยให้ผู้เรียนนำความรู้ไปสู่การปฏิบัติได้ประสบความสำเร็จในการเรียนรู้ด้วยตนเอง รู้จักตนเอง มีชีวิตอยู่ในโรงเรียน ชุมชน สังคม และโลกอย่างมีความสุข

จุดมุ่งหมายที่สำคัญของหลักสูตรสถานศึกษา คือ

(1) หลักสูตรสถานศึกษา ควรพัฒนาผู้เรียนให้เรียนรู้อย่างมีความสุขเพื่อให้มีความรู้ ความสามารถ มีทักษะการเรียนรู้ ที่สำคัญ ๆ มีกระบวนการคิดอย่างมีเหตุผล มีโอกาสใช้ข้อมูล สารสนเทศและเทคโนโลยีสื่อสาร หลักสูตรสถานศึกษาควรส่งเสริมจิตใจที่อยากรู้อยากเห็น สร้างความมั่นใจและให้กำลังใจในการเรียนรู้ และเป็นบุคคลที่สามารถเรียนรู้ได้ตลอดเวลา

(2) หลักสูตรสถานศึกษา ควรส่งเสริมการพัฒนาด้านจิตวิญญาณจริยธรรมสังคมและวัฒนธรรม โดยเฉพาะพัฒนาผู้เรียนให้มีความเข้าใจและศรัทธาในความเชื่อของตน ความเชื่อและวัฒนธรรมที่แตกต่างกันมีอิทธิพลต่อบุคคลและสังคม สถานศึกษาต้องพัฒนาหลักคุณธรรมและความอิสระของผู้เรียนมีความพร้อมในการเป็นผู้บริโภคที่ตัดสินใจแบบมีข้อมูลและเป็นอิสระ เข้าใจในความรับผิดชอบที่มีต่อสังคมโดยรวม สามารถช่วยพัฒนาสังคมให้เป็นธรรม มีความเสมอภาคมีความตระหนัก เข้าใจและยอมรับสภาพแวดล้อมที่ตนดำรงชีวิตอยู่ยึดมั่นในข้อตกลงร่วมกันต่อการพัฒนาที่ยั่งยืนทั้งในระดับส่วนตน ระดับท้องถิ่น ระดับชาติ และระดับโลก

หลักสูตรสถานศึกษา จึงเป็นหลักสูตรที่เกิดจากการที่สถานศึกษานำสภาพต่าง ๆ ที่เป็นปัญหา จุดเด่น เอกลักษณ์ของชุมชน สังคม ศิลปวัฒนธรรมและภูมิปัญญาท้องถิ่น คุณลักษณะอันพึงประสงค์ เพื่อการเรียนรู้ให้ผู้เรียนบนพื้นฐานของหลักสูตรแกนกลาง และเพิ่มเติมสาระ และมาตรฐานการเรียนรู้ หรือรายวิชาได้ตามความถนัด ความสนใจของผู้เรียน โดยความร่วมมือของทุกคนในโรงเรียนและชุมชน มีการกำหนดวิสัยทัศน์และแผนพัฒนาคุณภาพเพื่อนำไปสู่การออกแบบหลักสูตรสถานศึกษาให้มีคุณภาพ

หลักสูตรสถานศึกษาที่มีคุณภาพต้องเป็นหลักสูตรที่พัฒนามาจากข้อมูลสารสนเทศด้านต่าง ๆ ของสถานศึกษาและชุมชน สอดคล้องกับหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน มีการระดมทรัพยากรทั้งของสถานศึกษาและชุมชนมาใช้อย่างคุ้มค่า เต็มศักยภาพ

บทบาทของหลักสูตรสถานศึกษามีหลายประการคือ

(1) เป็นข้อกำหนดที่ทุกคนในสถานศึกษาต้องปฏิบัติตามเพื่อพัฒนาผู้เรียนให้มีคุณภาพ ตามมาตรฐานที่กำหนดและพัฒนาให้สอดคล้องกับความถนัด ความสนใจ และความ ต้องการของผู้เรียน สอดคล้องกับสภาพและความต้องการของสถานศึกษาและท้องถิ่น

(2) เป็นเอกสารที่บุคคลภายนอกหรือหน่วยงานต่างๆ มีไว้ใช้ประโยชน์ ในกรณีที่ต้องการศึกษาการจัดการศึกษาของสถานศึกษา

(3) เป็นเอกสารที่ใช้ประกอบการประเมินคุณภาพภายนอก เพื่อประเมินให้ สอดคล้อง กับสภาพการปฏิบัติจริงของสถานศึกษา

2) กระบวนการบริหารจัดการหลักสูตรสถานศึกษา

บทบาทสำคัญประการหนึ่งของสถานศึกษา คือ สถานศึกษาต้องสร้างหลักสูตร ของตนเองที่เรียกว่า หลักสูตรสถานศึกษา ทำให้ผู้บริหารและครูต้องทำหน้าที่เป็นผู้พัฒนาหลักสูตร ซึ่งหมายถึงการสร้าง การใช้ และปรับปรุงหลักสูตร นอกเหนือจากหน้าที่ในการสอน เมื่อสถาน ศึกษาสร้างหลักสูตรแล้ว ในขั้นต่อไปเป็นการนำหลักสูตรไปใช้ ซึ่งต้องมีกระบวนการบริหารจัดการ หลักสูตรเพื่อการใช้หลักสูตรอย่างมีประสิทธิภาพ

หลักสูตรสถานศึกษาจะมีความสัมพันธ์กับการบริหารจัดการหลักสูตร ผลผลิต จากการบริหารจัดการหลักสูตร และนำมานำเสนอในหลักสูตรสถานศึกษาเพื่อให้บุคคลทั้งภายใน และภายนอกสถานศึกษา ทราบว่าสถานศึกษาจัดการศึกษาอย่างไรก่อให้เกิดประโยชน์ในด้านการ สร้างความเข้าใจ ความร่วมมือ การประสานงาน และการดำเนินงานได้อย่างมีประสิทธิภาพ

การบริหารจัดการหลักสูตรสถานศึกษา ประกอบด้วย 7 ภารกิจ กรมวิชาการ กระทรวงศึกษาธิการ (2545 : 7) ดังนี้

ภารกิจที่ 1 การเตรียมความพร้อม

ภารกิจที่ 2 การจัดทำหลักสูตรสถานศึกษา

ภารกิจที่ 3 การวางแผนดำเนินการใช้หลักสูตร

ภารกิจที่ 4 การดำเนินการการบริหารหลักสูตร (ใช้หลักสูตร)

ภารกิจที่ 5 การนิเทศ กำกับ ติดตาม ประเมินผล

ภารกิจที่ 6 การสรุปผลการดำเนินการ

ภารกิจที่ 7 การปรับปรุงพัฒนา

ภารกิจที่ 1 การเตรียมความพร้อม

(1) สร้างความตระหนักให้แก่บุคลากร ซึ่งประกอบด้วยคณะกรรมการสถานศึกษา ผู้บริหาร ครูผู้สอน ผู้ปกครอง ชุมชน นักเรียน ทั้งนี้เพื่อให้เห็นความสำคัญความจำเป็น

ที่ต้องร่วมมือกันบริหารจัดการหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐานของสถานศึกษา

แนวทางการดำเนินการ

ก. สํารวจสภาพปัจจุบันของบุคลากร โดยอาจจะจัดทำแบบสอบถามเกี่ยวกับความรู้ความเข้าใจหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน

ข. จัดทำเอกสารเผยแพร่ความรู้เกี่ยวกับหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน

ค. ประชุมชี้แจง/ประชุมปฏิบัติการ เพื่อทำความเข้าใจหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน

ง. ศึกษาดูงานจากแหล่งความรู้ที่หลากหลาย สื่อ เอกสารหรือศึกษาจากโรงเรียนนําร่องเครือข่ายหรือแกนนำ

(2) พัฒนาบุคลากรของสถานศึกษาให้มีความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับการพัฒนาหลักสูตรสถานศึกษา

แนวทางการดำเนินการ

ก. ศึกษาหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐานและเอกสารประกอบหลักสูตร

ข. ศึกษาสภาพปัจจุบัน ปัญหาและความต้องการของบุคลากร

ค. จัดอบรม สัมมนาหรือฝึกปฏิบัติตามความต้องการของบุคลากร

ง. สร้างเครือข่ายและแลกเปลี่ยนประสบการณ์การจัดการเรียนรู้

(3) ดำเนินการแต่งตั้งคณะกรรมการของสถานศึกษา ซึ่งประกอบด้วย คณะกรรมการตามระเบียบของกระทรวงศึกษาธิการว่าด้วยคณะกรรมการการบริหารหลักสูตรและงานวิชาการสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน พ.ศ. 2544 และคณะกรรมการอื่นๆ ตามความจำเป็น

แนวทางการดำเนินการ

ก. แต่งตั้งคณะกรรมการบริหารหลักสูตรและงานวิชาการของสถานศึกษา

ข. แต่งตั้งคณะอนุกรรมการระดับกลุ่มสาระการเรียนรู้รวมทั้งกิจกรรม

พัฒนาผู้เรียน

(4) จัดทำระบบสารสนเทศของสถานศึกษา

แนวทางการดำเนินการ

ก. รวบรวมข้อมูลด้านต่างๆ เช่น บุคลากร งบประมาณ อาคาร สถานที่ วัสดุอุปกรณ์สิ่งอำนวยความสะดวก ภูมิปัญญาท้องถิ่น แหล่งการเรียนรู้ รวมทั้งข้อมูลเกี่ยวกับผู้เรียน ชุมชนท้องถิ่น

ข. นำข้อมูลต่างๆ มาจัดทำให้เป็นระบบ

(5) จัดทำแผนพัฒนาคุณภาพการศึกษา

แนวทางการดำเนินการ

ก. กำหนดวิสัยทัศน์ ภารกิจ เป้าหมายของสถานศึกษา ให้สอดคล้องกับหลักสูตร การศึกษาขั้นพื้นฐาน ความต้องการของผู้เรียน ผู้ปกครอง ชุมชน และสนองนโยบาย กฎและ ระเบียบต่าง ๆ

ข. จัดทำเป็นลายลักษณ์อักษร เพื่อใช้เป็นแผนแม่บทการดำเนินการจัดการ ศึกษาของสถานศึกษา ในช่วงระยะเวลาที่กำหนดโดยกำหนดเป็นแผนพัฒนางานอย่างต่อเนื่อง

(6) เผยแพร่ประชาสัมพันธ์หลักสูตรให้กับผู้ปกครอง นักเรียน หน่วยงาน องค์กรในชุมชนทุกฝ่ายได้รับทราบและขอความร่วมมือ

แนวทางการดำเนินการ

จัดให้มีการประชาสัมพันธ์โดยใช้วิธีการที่หลากหลาย เช่น หอกระจายข่าว ป้ายนิเทศ แผ่นพับ จดหมายข่าว สื่อมวลชนท้องถิ่น โหมมเพจ อินเทอร์เน็ตตابل สื่อสิ่งพิมพ์ วิทยุ โทรทัศน์ นิทรรศการ รวมทั้งผู้บริหารและคณะครูออกไปเยี่ยมพบปะประชาชน

ภารกิจที่ 2 การจัดทำหลักสูตรสถานศึกษา

(1) ศึกษาวิเคราะห์ข้อมูลที่เกี่ยวข้อง

(2) กำหนดวิสัยทัศน์ ภารกิจ และเป้าหมายของการจัดการศึกษาของสถานศึกษา

(3) กำหนดคุณลักษณะอันพึงประสงค์

(4) กำหนดโครงสร้างหลักสูตรสถานศึกษาแต่ละช่วงชั้น และสัดส่วนเวลาเรียน

(5) กำหนดผลการเรียนรู้ที่คาดหวังและสาระการเรียนรู้รายปีหรือรายภาค

(6) จัดทำคำอธิบายรายวิชา

(7) จัดทำหน่วยการเรียนรู้

(8) จัดทำแผนการจัดการเรียนรู้

(9) กำหนดกิจกรรมพัฒนาผู้เรียน

(10) กำหนดสื่อการเรียนรู้/แหล่งการเรียนรู้

(11) กำหนดการวัดผลและประเมินผล

(12) บริหารจัดการงบประมาณ อาคารสถานที่ วัสดุ อุปกรณ์ และบุคลากรให้ สอดคล้องกับหลักสูตรสถานศึกษา

ภารกิจที่ 3 การวางแผนดำเนินการใช้หลักสูตร

(1) สร้างบรรยากาศการเรียนรู้

(2) จัดหา เลือกรู้ ใช้ ทำและพัฒนาสื่อ

- (3) จัดกระบวนการเรียนรู้
- (4) กิจกรรมพัฒนาผู้เรียน
- (5) วัดผลและประเมินผล
- (6) เนาะแนว
- (7) วิจัยเพื่อพัฒนา
- (8) นิเทศ กำกับ ติดตาม

แนวทางการดำเนินการ

ก. การบริหารจัดการกิจกรรมการเรียนรู้

ผู้บริหารทำความเข้าใจกับครูให้พัฒนาตนเองและวางแผนดำเนินการร่วมกันในการออกแบบกิจกรรมการเรียนรู้ในเรื่องต่อไปนี้ การเรียนรู้ที่ผู้เรียนสำคัญที่สุด การใช้แหล่งการเรียนรู้ที่หลากหลาย การใช้สื่อการเรียนรู้ นวัตกรรมและเทคโนโลยี การสอนซ่อมเสริม การสร้างบรรยากาศการเรียนรู้ การวิจัยเพื่อพัฒนา เป็นต้น

ข. การบริหารจัดการจัดกิจกรรมพัฒนาผู้เรียน

ร่วมกันวางแผนให้ครูทุกคนสามารถดำเนินการแนะแนวผู้เรียน ทั้งในด้านการศึกษาต่ออาชีพและภูมิปัญญาท้องถิ่นอื่นๆ ให้กับผู้เรียน หรืออาจจะจัดตั้งศูนย์แนะแนวของสถานศึกษา ร่วมกันวางแผนการจัดกิจกรรมที่ตอบสนองจุดเน้นของสถานศึกษาในลักษณะการจัดกิจกรรมดังต่อไปนี้ ได้แก่ บริการการศึกษาที่เป็นประโยชน์ เช่น บริการแนะแนว ชุมชน สหกรณ์ ห้องพยาบาล ห้องสมุด คอมพิวเตอร์ เป็นต้น จัดกิจกรรมส่งเสริมคุณลักษณะอันพึงประสงค์ เช่น ลูกเสือ เนตรนารี ยุวกาชาด ผู้บำเพ็ญประโยชน์ รักษาดินแดน เป็นต้น สนับสนุนการเรียนรู้กลุ่มสาระการเรียนรู้ ต่าง ๆ เช่น ชุมนุมวรรณศิลป์ ภาษาอังกฤษ คณิตศาสตร์ วิทยาศาสตร์ สนองความสนใจและความสามารถของผู้เรียน เช่น ชุมนุมกีฬา ดนตรี ใ้ว่าที่ เกษตร อนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและแนะแนว เป็นต้น

ค. การส่งเสริมและสนับสนุนการจัดกิจกรรมการเรียนรู้

ระดมทรัพยากรมาใช้ให้คุ้มค่า จัดให้มีเครือข่ายการเรียนรู้ในและนอกสถานศึกษา มีสื่อ นวัตกรรมและเทคโนโลยี สร้างบรรยากาศที่เอื้อต่อการเรียนรู้ ส่งเสริมการทำวิจัยเพื่อพัฒนา นิเทศภายในอย่างเป็นระบบและต่อเนื่อง

ภารกิจที่ 4 การดำเนินการบริหารหลักสูตร (ใช้หลักสูตร)

ดำเนินการใช้หลักสูตรให้เป็นไปตามภารกิจที่ 2 และภารกิจที่ 3 ซึ่งสถานศึกษาได้กำหนดไว้

ภารกิจที่ 5 การนิเทศ กำกับ ติดตาม ประเมินผล

(1) การนิเทศ กำกับ ติดตามและประเมินผลการใช้หลักสูตร และงานวิชาการ ภายในสถานศึกษา

(2) การนิเทศ กำกับ ติดตามและประเมินผลการใช้หลักสูตร และงานวิชาการ จากภายนอกสถานศึกษา

ภารกิจที่ 6 การสรุปผลการดำเนินงานของสถานศึกษา

สถานศึกษาสรุปผลการดำเนินงานและเขียนรายงาน

ภารกิจที่ 7 การปรับปรุงพัฒนากระบวนการบริหารจัดการหลักสูตร

(1) สถานศึกษานำผลการดำเนินงาน รวมทั้งปัญหา/ข้อเสนอแนะต่าง ๆ มาใช้เป็นข้อมูลพื้นฐานในการวางแผนปรับปรุง และพัฒนากระบวนการบริหารจัดการหลักสูตร

(2) สถานศึกษาดำเนินการปรับปรุงและพัฒนากระบวนการบริหารจัดการหลักสูตร และปรับปรุงหลักสูตรสถานศึกษาให้มีประสิทธิภาพยิ่งขึ้น

สรุปได้ว่า หลักสูตรสถานศึกษาเป็นการนำหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐานซึ่งเป็นหลักสูตรแกนกลางระดับชาติมาปรับปรุงให้เหมาะสม สอดคล้องกับความต้องการของท้องถิ่น และสถานศึกษา

2.1.5 ภารกิจของผู้บริหารการศึกษา

นพพงษ์ บุญจิตราคุลย์ (2534 : 18) กล่าวว่า ผู้บริหารงานการศึกษาภายในโรงเรียนมีภารกิจที่จะต้องปฏิบัติทั้งภายใน และภายนอกโรงเรียนมากมายซึ่งอาจสรุปหน้าที่ ได้ 4 ประการ จากงานวิจัยของ Robert S. Fisk และ ภิญโญ สาทร ได้เพิ่มงานบริหารกิจการนักเรียนอีกประการ เป็น 5 ประการ ดังนี้ คือ

- 1) การให้โอกาสทางการศึกษาและปรับปรุงการศึกษาในโรงเรียนหรือบริหารงานวิชาการ
- 2) การบริหารงานบุคลากรในโรงเรียน
- 3) การบริหารที่เกี่ยวกับชุมชนและการประชาสัมพันธ์โรงเรียน
- 4) การบริหารงานที่เกี่ยวกับงานอาคารสถานที่ ธุรการ การเงิน และการให้บริการการบริหารกิจการนักเรียน

ปัจจุบันถึงแม้ผู้บริหาร โรงเรียนจะมีศึกษานิเทศก์เข้ามาช่วยงานทางด้านวิชาการ แต่เนื่องจากผู้บริหาร โรงเรียนในฐานะผู้บังคับบัญชาสูงสุดของโรงเรียน และเป็นผู้ใกล้ชิดกับครู ในโรงเรียนจึงมีความจำเป็นอยู่เหมือนเดิมว่า ผู้บริหารโรงเรียนยังคงจะต้องเป็นผู้นำทางวิชาการ ในโรงเรียน ดังนั้น ผู้บริหารโรงเรียนจึงเสมือนหนึ่งว่า จะต้องมีคุณลักษณะเพิ่มขึ้นกว่าเดิม คือ

1) เป็นผู้นำทางวิชาการในโรงเรียน
 2) เป็นผู้ประสานงานและให้บริการที่ดี
 3) เป็นผู้มีอิทธิพลเป็นที่ยอมรับเชื่อถือในหมู่ครูในการที่จะรักษาความสามัคคีกลมเกลียวของสมาชิกในโรงเรียน

4) เป็นผู้ควบคุมการบริหารงานตามนโยบายให้บรรลุจุดหมายทั้งของโรงเรียน และของสมาชิกในโรงเรียนเพื่อให้เกิดความเข้าใจในภารกิจของผู้บริหารโรงเรียนที่จะต้องปฏิบัติ ทั้ง 5 ประการ

ชาญชัย อาจิมสมาจาร (2541:101-103) กล่าวถึง หน้าที่ของผู้บริหารสถานศึกษา ดังนี้ คือ

1) ด้านวัตถุประสงค์ ผู้บริหารควรเป็นผู้กำหนดเป้าหมายและวัตถุประสงค์ทางการศึกษาเป็นจุดมุ่งหมายการบริหาร ระลึกเสมอว่าอะไรคือสิ่งที่ดีที่สุดสำหรับนักเรียน ส่งเสริม สนับสนุน บุคลากรทางการศึกษาให้ปฏิบัติงานตามเป้าหมาย และวัตถุประสงค์ทางการศึกษา ซึ่งทำให้บุคลากรทางการศึกษายอมรับเป้าหมายทางการศึกษาทั้งจุดหมายทั่วไปและจุดมุ่งหมายเฉพาะ และให้ทุกคนแปรจุดมุ่งหมายสู่การปฏิบัติการในแนวทางเดียวกัน ค้นหาวิถีทางที่มีสำหรับทำให้เป้าหมาย บรรลุผลสัมฤทธิ์ตลอดจนหาวิธีเพื่อให้ได้มาซึ่งความร่วมมือจากบุคลากรทางการศึกษาทุกคนและก่อให้เกิดความสามัคคีขึ้น ในระหว่างบุคลากรทางการศึกษาด้วยกัน

2) ด้านการวางแผน ผู้บริหารควรออกแบบ เพื่อการปฏิบัติงานไว้ล่วงหน้า โดยผ่านทางการเลือกแนวทาง (Alternatives) ที่ดีที่สุดกำหนดผลที่ได้จากการปฏิบัติงานทำความเข้าใจ (Clarify) ในสิ่งที่ต้องการให้สัมฤทธิ์ผลวิธีการวางแผนสำหรับผลสัมฤทธิ์และการปรับปรุงค่านิยมของสังคม ทำงานให้ยืดหยุ่น เพื่อปรับให้เข้ากับการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วของ กิจการทั้งหลายของชีวิต ทำแผนให้สมบูรณ์ ทบทวนแผนอย่างสม่ำเสมอ ทำแผนการศึกษาให้เข้ากับแผนของประเทศ ร่างแผนโดยตั้งอยู่บนพื้นฐานของการวิจัย ทำแผนให้เป็นจริงและปฏิบัติได้ ใช้บริการของผู้เชี่ยวชาญ ทำให้บุคลากรทางการศึกษาเข้าใจแผน

3) ด้านการจัดองค์การ ผู้บริหารควรวางโครงสร้างของการจัดองค์การรูปแบบของ ตำแหน่งและความสัมพันธ์ กำหนดตำแหน่งของบุคลากรโดยตั้งอยู่บนพื้นฐานกฎหมาย กำหนดหน้าที่และความรับผิดชอบของบุคลากร ส่งเสริมพฤติกรรมกลุ่มสู่ผลสัมฤทธิ์ของวัตถุประสงค์ทางการศึกษา โดยผ่านทางการปฏิบัติงาน กระบวนการสื่อความหมายและการประเมินผล ก่อให้เกิดความมั่นคงปลอดภัยของกลุ่มโดยผ่านทางความสัมพันธ์ทางการแสดงออกด้วยตนเอง และการนำตนเอง ก่อให้เกิดบรรยากาศ ที่ได้รับความร่วมมือจากบุคลากรทุกคนทำให้องค์การเกิดบรรยากาศ แบบ

ประชาธิปไตยโดยผ่านทางความสัมพันธ์อันดี ส่งเสริมประสิทธิผล และประสิทธิภาพ เพื่อให้วัตถุประสงค์สัมฤทธิ์ผล คงไว้ซึ่งมิตรภาพ ความเคารพและความมั่นใจในระหว่างบุคลากร

4) ด้านการปฏิบัติงาน ผู้บริหารควรแนะนำบุคลากรว่าควรทำอะไรบ้าง แน่ใจว่ากิจกรรมทั้งหลายดำเนินไปสู่วัตถุประสงค์ที่ได้ตั้งไว้ ประสานงานองค์ประกอบต่างๆ ที่ครอบคลุมทิศทางของการทำงาน เช่น สถานการณ์ เครื่องมือ การเงิน ความรู้ และทักษะ ได้ผลงานจากการทำงานมากที่สุดโดยลงทุนน้อยที่สุด เคารพความรู้ บุคลิกภาพ และเกียรติของบุคลากรทุกคน ทำให้บุคลากรเคารพตนเอง และมีความพอใจในตนเอง (Self-satisfied) ก่อให้เกิดความสามัคคีในพลังกาย สังคมและเศรษฐกิจ เป็นผู้ประสานงานระหว่างครู นักเรียนและผู้ปกครอง ประสานงานในเรื่องหลักสูตร วิธีสอน กฎระเบียบ บรรยากาศและสิ่งแวดล้อม ใช้อำนาจหน้าที่ตัดสินใจในกิจกรรมของบุคลากร ทำให้บุคลากรรับผิดชอบต่องานที่ตนเองทำ กำหนดขั้นตอนของปัญหาเพื่อการแก้ปัญหา ใช้วิธีการแก้ปัญหาจากผลของการอภิปรายกลุ่ม เข้าใจความรู้สึกและการตัดสินใจของบุคลากรและหลีกเลี่ยงการใช้ความคิดเห็นของตนเองแต่ผู้เดียว

5) ด้านการประเมินผล ผู้บริหารควรประเมินผลกระบวนการทั้งด้านคุณภาพ และปริมาณ โดยการเปรียบเทียบมาตรฐานและค่านิยมที่กำหนดไว้ค้นหาจุดอ่อนและแก้ไขจุดอ่อนดังกล่าว รู้จุดแข็งของบุคลากร ประเมินผลเพื่อปรับปรุงงานและตัวบุคลากร ประเมินผลเพื่อก่อให้เกิดความพอใจทางจิตวิทยา และปรับปรุงเรื่องมนุษยสัมพันธ์ ก่อให้เกิดความเข้าใจแก่ประชาชน ให้ได้รับความสนใจและการร่วมมือจากประชาชน ประเมินเจตคติของประชาชน เพื่อให้ได้รับ การสนับสนุนจากประชาชน ทำการประเมินผลอย่างต่อเนื่อง เป็นระบบ และเป็นปรนัย ส่งเสริมการประเมินตนเอง และปรับปรุงตนเองของบุคลากร

จากความคิดเห็นของนักวิชาการเกี่ยวกับภารกิจของผู้บริหารการศึกษา กล่าวโดยสรุปได้ว่า ภารกิจของผู้บริหารนั้นจะต้องทำให้ครบทุกประการ ทั้งในด้านวิชาการที่เป็นหัวใจของการศึกษาและงานอื่นๆ ที่จะต้องเป็นภารกิจที่ผู้บริหารการศึกษาพึงกระทำถือเป็นภาระหน้าที่ ที่สำคัญเนื่องจากจะต้องปฏิบัติให้สัมพันธ์กับงานวิชาการ เนื่องจากงานอื่นๆ อันได้แก่ ชุมชน และการเงิน ภารกิจนักเรียน บุคลากร อาคารสถานที่ ตลอดจนงานความสัมพันธ์กับชุมชน ถือเป็นทรัพยากรที่ใช้ในการบริหารงานวิชาการเพื่อให้การศึกษาสามารถพัฒนาไปได้ตามเป้าหมายของ การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ อันเป็นหัวใจของการพัฒนาประเทศ

2.1.6 การสอนบูรณาการ

ประวัติความเป็นมา

แนวความคิดเรื่องบูรณาการ (Integration) เกิดขึ้นจากความเห็นของนักปรัชญาชาวอังกฤษ จอห์น ล็อก (John Lock) ที่เห็นว่าเด็กไม่มีเวลาและกำลังที่จะเรียนรู้ได้หมด ฉะนั้น

เด็กจึงต้องสนใจแต่เฉพาะสิ่งที่จำเป็นที่สุด และที่เขาจะใช้บ่อยที่สุดในชีวิต ต่อมา จอห์น ดิวอี้ (John Dewey) นักปรัชญาชาวสหรัฐอเมริกา มีความเห็นในเรื่องนี้ว่า การให้การศึกษาแก่เด็กนั้น ควรจะนำไปสู่ความเข้าใจเรื่องกิจกรรมต่าง ๆ ของมนุษย์เพื่อการอยู่รอดของชีวิตคน กิจกรรมใหญ่ ๆ คือ การแสวงหาปัจจัยแห่งการดำรงชีพ อันได้แก่ อาหาร ที่อยู่อาศัย เครื่องนุ่งห่ม กิจกรรมเหล่านี้ เป็นกิจกรรมขั้นพื้นฐานของมนุษย์จึงย่อมจะทำให้เด็กเกิดความต้องการที่จะเรียนรู้เอง ฉะนั้นย่อมจะ เกิดความสนใจขึ้นโดยธรรมชาติจากความคิดเห็นของ จอห์น ดิวอี้ นี้ได้มีอิทธิพลและพัฒนาเป็น หลักการบูรณาการ (อรรถวรต นิชะโต. 2536 : 11 อ้างถึงในวัฒนาพร ระบุว่าทุกข์. 2542 : 30) และ แนวความคิดเรื่องการบูรณาการ ได้มีวิวัฒนาการ ดังนี้

ปี พ.ศ. 2476 ได้มีการทำการทดลองศึกษาเรื่องบูรณาการในประเทศสหรัฐอเมริกา เป็นระยะเวลา 8 ปี ได้เรียกการทดลองนี้ว่า “ผลการทดลอง 8 ปี” (The 8 years study)

ปี พ.ศ. 2483 ประเทศสหรัฐอเมริกาได้มีการนำผลการทดลองมาใช้กันอย่างแพร่หลายในโรงเรียนทั่วไป และเรียกการศึกษายุคนี้ว่า “การศึกษาแผนใหม่” (Progressive education)

ปี พ.ศ. 2496 ในประเทศไทยมีวิทยาลัยวิชาการศึกษาประสานมิตร ได้มีการจัดการเรียนการสอนแบบบูรณาการขึ้นเป็นครั้งแรก และสมาคมการศึกษาแห่งประเทศไทย ได้มีการช่วยเผยแพร่ความคิดนี้ออกไปอย่างกว้างขวาง

ปี พ.ศ. 2520 กรมวิชาการ กระทรวงศึกษาธิการ ได้จัดทำหลักสูตรประถมศึกษา ตามหลักการบูรณาการและได้ทดลองเห็นว่าได้ผลดี กระทรวงศึกษาธิการ จึงได้มีการเปลี่ยนแปลง และปรับปรุงหลักสูตร เพื่อจะได้นำความรู้และหลักบูรณาการไว้ในหลักสูตรอย่างสมบูรณ์

ความหมายของการบูรณาการ

ได้มีผู้ให้ความหมายของคำว่า บูรณาการ (Integration) ไว้ดังนี้

บันลือ พุกกะวัน (2524 : 19 อ้างถึงใน รัตนะ บัวสนธิ์ : 2535) กล่าวว่า บูรณาการ หมายถึง ความสมบูรณ์หรือเพียบพร้อมทุกด้าน เช่น ร่างกายแข็งแรง อารมณ์ดี ใช้เหตุผลในการแก้ปัญหาให้ลุล่วงไปได้ หรืออาจกล่าวง่าย ๆ คือ พัฒนาการทั้ง 4 ด้าน (กาย อารมณ์ สังคม และสติปัญญา) นั่นเอง

สุมานิน รุ่งเรืองธรรม (2526 : 33-34 อ้างถึงในกิตติพิศ ศิริสูตร. 2537 : 36) ได้ให้ความหมายของบูรณาการไว้ คือ

- 1) ด้านจิตวิทยา หมายถึง การที่บุคลิกภาพของผู้เรียนที่ปรับเข้ากับสิ่งแวดล้อมได้เหมาะสมโดยสมบูรณ์ทุกด้าน
- 2) ด้านการสอน หมายถึง การที่โยงเนื้อหาวิชาหลายด้านมาปรับเข้าเป็นกลุ่มกิจกรรมศึกษา ค้นคว้า

3) ด้านสังคม หมายถึง ความสัมพันธ์อันพึงประสงค์ระหว่างนักเรียนแต่ละคน ในการปรับตัวเข้ากับผู้อื่นในสังคม ทั้งนี้หมายถึง ความสัมพันธ์อันพึงประสงค์ ระหว่างบุคคล และสถาบันต่าง ๆ

กาญจนา कुमारภัย (2527 : 183) กล่าวว่า บูรณาการ หมายถึง กระบวนการ หรือ การปฏิบัติเกี่ยวกับการเรียนรู้ ความสัมพันธ์ขององค์ประกอบทางจิตพิสัยและพุทธิพิสัย หรือ กระบวนการหรือการปฏิบัติในอันที่จะรวบรวมความคิด มโนภาพ ความรู้ เจตคติ ทักษะและ ประสบการณ์ในการแก้ไขปัญหาเพื่อให้มีชีวิตที่มีความสมดุลนั่นเอง

การบูรณาการหลักสูตรและการเรียนการสอน จากพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 ในมาตราที่ 23 ได้กำหนดไว้ว่า “การจัดการศึกษานั้นความรู้ คุณธรรม กระบวนการเรียนรู้ และบูรณาการตามความเหมาะสมในแต่ละระดับการศึกษา” และในมาตราที่ 24 ได้กำหนดไว้ว่า “การจัดการเรียนการสอนโดยการผสมผสานความรู้ อย่างได้สัดส่วนสมดุลกัน รวมทั้งปลูกฝังคุณธรรม ค่านิยมที่ดีงาม และคุณลักษณะอันพึงประสงค์ในทุกวิชา”

อรทัย มูลคำ (2542 : 10) ได้กล่าวถึงความหมายของบูรณาการไว้ดังนี้

การบูรณาการ หมายถึง การนำเอาศาสตร์สาขาวิชาต่าง ๆ ที่มีความสัมพันธ์เกี่ยวข้องกันมา ผสมผสานเข้ากันเพื่อประโยชน์ในการจัดหลักสูตรและการเรียนการสอน หลักสูตรที่พัฒนาหรือดำเนินการด้วยวิธีบูรณาการแล้ว เราเรียกว่าหลักสูตรบูรณาการ (Integrated curriculum) คือ หลักสูตรที่นำเอาเนื้อหาของวิชาต่าง ๆ มาหลอมรวมเข้าด้วยกันทำให้เอกลักษณ์ของแต่ละวิชา หดหายไปเกิดไปด้วยวิธีบูรณาการเราก็เรียกว่า การเรียนการสอนแบบบูรณาการ (Integrated instruction) คือ เน้นที่องค์รวมของเนื้อหามากกว่าองค์ความรู้ของแต่ละวิชาและเน้นที่การเรียนรู้ของผู้เรียนเป็นสำคัญ ยิ่งกว่าการบอกเนื้อหาของครู

สำหรับความหมายของคำว่าบูรณาการ อาจพิจารณาได้เป็นสองนัย คือ ความหมายโดยทั่วไปของคำว่าบูรณาการประการหนึ่ง และความหมายเฉพาะในทางศึกษาศาสตร์ ของคำว่าบูรณาการ อีกประการหนึ่งโดยฉบับแรกบูรณาการ หมายถึง การทำให้สมบูรณ์ซึ่งอาจจะขยายความเพิ่มเติมได้อีกว่าหมายถึงการทำให้หน่วยย่อย ๆ ที่สัมพันธ์อาศัยกันอยู่เข้ามาร่วมทำหน้าที่อย่างประสานกลมกลืนเป็นองค์รวมหนึ่งเดียว ที่มีความครบถ้วนในตัวเอง (พระเทพเวที. 2531 : 24) จุดมุ่งหมายของบูรณาการ ลาร์ดิซาเบล (Lardizabal. 1970 : 142 อ้างถึงในวัฒนาพร ระวังทุกข์. 2542 : 24) ได้กล่าวถึงจุดมุ่งหมายในการสอนแบบบูรณาการไว้ดังนี้

1) ขันนำ (Initiating the unit) เป็นขั้นที่ครูเร้าความสนใจ หรือนำทางให้ผู้เรียนตระหนักถึงปัญหาที่ผู้เรียนประสบอยู่ ครูอาจมีวิธีเริ่มหน่วยได้หลายวิธี เช่น การจัดสภาพห้องเรียน ให้เร้าความสนใจ ใช้โอกาสพิเศษและเหตุการณ์สำคัญเป็นการเริ่มหน่วย การศึกษานอกสถานที่

การเยี่ยมชมสถานศึกษาปัญหาต่าง ๆ ในครอบครัวหรือโรงเรียน อาจนำมาใช้เป็นการเริ่มหน่วยการใช้สื่อต่าง ๆ ภาพยนตร์ สไลด์ เทปบันทึกเสียง เทปโทรทัศน์ การเล่าเรื่อง บทความหรือบทประพันธ์ นำมาใช้เริ่มต้นหน่วยได้ หน่วยการเรียนอาจเริ่มจากข้อเสนอบางด้านของโรงเรียน หรือท้องถิ่น ปัญหาดังกล่าวนำไปสู่การกระทำครูอาจตั้งคำถามว่าเราจะแก้ปัญหาอย่างไร จะต้องใช้อุปกรณ์อะไรบ้าง และอะไรเป็นปัญหาย่อยที่เราจะต้องแก้ไขก่อนปัญหาใหญ่

2) ขั้นปฏิบัติการ (Point experience) เป็นขั้นที่ผู้เรียนวางแผนพัฒนาทั้งจุดหมายในการแก้ปัญหาและตกลงใจเลือกดำเนินการหรือเก็บรวบรวมข้อมูล ครูช่วยให้คำแนะนำกิจกรรมซึ่งจะช่วยให้นักเรียนได้พัฒนาความสามารถของตนตามความถนัดมากที่สุด กิจกรรมต่าง ๆ ได้แก่ การค้นคว้า การเก็บรวบรวมข้อมูล การอ่าน การรวบรวมวัสดุอุปกรณ์ การทัศนศึกษา การเขียน และแปลความด้วยภาพ สถิติ การสัมภาษณ์ เป็นต้น

3) ขั้นกิจกรรมสรุป (Cumulating activities) ขั้นนี้ครูเน้นที่บูรณาการ (integration) ของหน่วยผู้เรียน สรุปกิจกรรม โดยมีครูเป็นผู้ให้คำปรึกษาแนะนำ ในขณะที่ทำกิจกรรมแบบหน่วยผู้เรียนต่างแบ่งงานกันทำคนละด้าน ดังนั้น การผสมผสานงานทุกด้านเข้าด้วยกันเป็นสิ่งสำคัญ ซึ่งผู้เรียนควรได้รับคำแนะนำให้สังเกตค้นหาว่ากิจกรรมของตนสามารถตอบปัญหาในกลุ่มใหญ่ได้อย่างไร และในการเสนอผลงานของตนให้เพื่อน ๆ ที่ไม่ได้ทำกิจกรรมส่วนนั้นเข้าใจอย่างลึกซึ้ง จะใช้การสื่อความหมายอย่างไรจึงจะมีประสิทธิภาพ วิธีการที่กลุ่มแลกเปลี่ยนหรือการรายงานการค้นคว้าของตนเป็นโอกาสของการเรียนที่มีคุณค่า ฝึกการแสดงออกในทางสร้างสรรค์ (Creative expression) การที่ผู้เรียนโยงความสัมพันธ์ของกิจกรรมย่อยเข้าด้วยกันเป็นงานกลุ่มใหญ่ทำให้ผู้เรียนได้รับความรู้ด้านเนื้อหา ฝึกทักษะความสามารถและพัฒนาเจตคติในการเสนอผลงาน ผู้เรียนกระทำได้หลายวิธี เช่น จัดแสดงนิทรรศการภาพ การสาธิต การทดลอง การแสดงละคร การรายงาน เป็นต้น อย่างไรก็ตามผลงานเหล่านี้จะต้องมีการอภิปรายกลุ่มติดตามมา

4) ขั้นประเมินผล (Evaluation) การประเมินถือเป็นกระบวนการต่อเนื่องในทุกระยะของการเรียนการสอน ไม่ได้หมายถึงการวัดผลขั้นสุดท้ายเท่านั้น การประเมินผลอาจแบ่งออกเป็นวัดความรู้ความเข้าใจในด้านวิชาการ ประเมินความสามารถในการร่วมกันทำงานในกลุ่มและความสามารถระหว่างกลุ่ม ผู้เรียนจะต้องได้รับการกระตุ้นให้ตระหนักว่า ประเมินผลของกลุ่มเป็นสิ่งที่มีความสำคัญกว่าครูเป็นผู้ประเมิน เพราะในขณะที่ผู้เรียนต้องประเมินผลการทำงานของตนเองจะช่วยให้ผู้เรียนได้ตระหนักถึงจุดมุ่งหมายที่ได้กำหนดไว้ ซึ่งจะเป็นการตรวจสอบและเป็น แนวทางปรับปรุงการดำเนินกิจกรรมของตนและกลุ่มได้

ความจำเป็นของการบูรณาการ ชาญชัย อาจิณสมาจาร (2537 : 30) ได้กล่าวว่า
หลักสูตร จะมีลักษณะการกระจายกระจายเป็นทางการและกึ่งโบราณเกินไป ด้วยลักษณะดังกล่าว

หลักสูตรจึงประสบความสำเร็จในการสนองต่อความต้องการทางส่วนบุคคล ทางสังคม และทางวิชาการ ประการแรกหลักสูตรดังกล่าวจะประกอบด้วยวิชามากมาย จึงไม่ประสบผลสำเร็จในการที่จะทำประโยชน์ให้กับความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันของกิจกรรมทางสติปัญญาตลอดจนความเป็นอันหนึ่งอันเดียวของการเรียนรู้ ด้วยเหตุนี้หลักสูตรดังกล่าวจึงเป็นอุปสรรคต่อการพัฒนาบุคลิกภาพของมนุษย์ ประการที่สองหลักสูตรดังกล่าวทำให้เกิดช่องว่างระหว่างการเรียนรู้และความ เป็นอยู่ กล่าวอีกนัยหนึ่งคือ สิ่งที่เรียนไปจากโรงเรียนไม่อาจจะนำไปใช้ในชีวิตประจำวันได้ ประการที่สามหลักสูตรดังกล่าวจะเป็นการเน้นการถ่ายทอดเนื้อหามากกว่า จะส่งเสริมให้นักเรียนได้ ขวนขวายหาความรู้ด้วยกระบวนการหาความรู้โดยตัวนักเรียนเอง

การบูรณาการ จึงเป็นกระบวนการสร้างหลักสูตรเพื่อกำจัดการกระจัดกระจายและความโดดเดี่ยว (isolation) ของวิชาและเพื่อรวมกิจกรรมต่าง ๆ เข้าด้วยกัน เช่น รวมกิจกรรมการเรียนรู้กับกิจกรรมของชีวิตประจำวันเข้าด้วยกัน การทำให้ความรู้เป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน (Unity)

ชัยพฤกษ์ เสรีรักษ์ (2542 : 1 อ้างถึงใน วัฒนาพร ระวังทุกข์ : 2542) ได้กล่าวถึงความจำเป็นว่าทำไมจึงต้องเรียนรู้แบบบูรณาการไว้ว่า ศาสตร์ทุกแขนงไม่อาจแยกจากกันได้โดยเด็ดขาดได้ เช่นเดียวกับวิถีชีวิตของคนที่ต้องดำรงอยู่อย่างประสานกลมกลืนเป็นองค์รวม การจัดให้เด็กได้ฝึกทักษะและเรียนรู้เนื้อหาต่าง ๆ อย่างเชื่อมโยงสัมพันธ์กันจะทำให้การเรียนรู้มีความหมาย สอดคล้องกับชีวิตจริง

การจัดการเรียนรู้แบบบูรณาการ ทำให้ผู้เรียนมีโอกาสได้ใช้ความคิด ประสพการณ์ ความสามารถและทักษะต่าง ๆ อย่างหลากหลาย ก่อให้เกิดการเรียนรู้ทักษะ กระบวนการ และเนื้อหาสาระไปพร้อม ๆ กัน

การจัดการเรียนการสอนแบบบูรณาการ วัฒนาพร ระวังทุกข์ (2542 : 46-47) กล่าวถึง การจัดการเรียนการสอนแบบบูรณาการไว้ดังนี้ แบบบูรณาการ หมายถึง การนำศาสตร์ต่าง ๆ ที่มีความสัมพันธ์เกี่ยวข้องกันมาผสมผสานกันเพื่อประโยชน์ในการดำเนินการจัดการเรียนการสอนแบบบูรณาการ จึงเป็นการนำเอาความรู้สาขาวิชาต่าง ๆ ที่สัมพันธ์กันมาผสมผสานกัน เพื่อให้การจัดการเรียนการสอนแบบบูรณาการจะเน้นองค์รวมของเนื้อหา มากกว่าองค์ความรู้ของแต่ละวิชาและเน้นถึงการสร้างความรู้ของผู้เรียนมากกว่าการให้เนื้อหาโดยตัวครู

กระบวนการบูรณาการ การเรียนการสอนแบบบูรณาการมีจุดเน้นให้ผู้เรียนได้เรียนรู้ โดยใช้ทักษะความคิด ความสามารถหลาย ๆ ด้าน สอดคล้องกับกลุ่มประสบการณ์ต่าง ๆ และสอดคล้องกับชีวิตประจำวัน มีจุดเด่น คือ บรรยากาศการเรียนจะไม่เคร่งเครียด ผู้เรียนมีโอกาสประยุกต์ใช้ความคิด ประสพการณ์ ทักษะต่าง ๆ หลายด้านในเวลาเดียวกัน ซึ่งสอดคล้องกับการดำเนินชีวิต

สำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติ (2535 :76 -78 อ้างถึงในวัฒนาพร
ระจับทุกซ์ : 2542 : 27) ได้กล่าวถึงการบูรณาการไว้ดังนี้

ขั้นตอนการจัดกิจกรรมในห้องเรียน ครูสามารถจัดลำดับกิจกรรม ได้ตาม ความ
ต้องการโดยยึดหลัก 3 ขั้นตอนของการเรียนการสอน คือ ขั้นนำความสนใจ ขั้นจัดกิจกรรมขั้นสรุป
และประเมินผล โดยให้นักเรียนเป็นผู้คิด ปฏิบัติ และสรุปให้ได้มากที่สุด

การจัดกิจกรรมการเรียนรู้แบบบูรณาการ เมื่อผู้สอนสามารถกำหนดเรื่องและสร้าง
เครือข่ายของเรื่องที่โยงความสัมพันธ์และหลอมรวมจุดประสงค์ ให้เป็นเรื่องที่สมบูรณ์หรือบางท่าน
อาจเรียกว่าหนึ่งหน่วยการเรียนรู้ (Thematic units) ผู้สอนจะต้องออกแบบการสอนที่ เหมาะสมกับ
เรื่องดังกล่าว ไม่สามารถจะกล่าวได้ว่า เทคนิคการสอนใดเหมาะสมที่สุด ผู้สอนแต่ละคนมีความถนัด
ไม่เหมือนกัน มีวิธีการสอนหรือเทคนิคการสอนให้ท่านได้ศึกษามากมาย เช่น Storyline method
การเรียนรู้โดยโครงงาน การเรียนรู้แบบมีส่วนร่วม การเรียนรู้แบบมาซา ฯลฯ ไม่ว่าจะบูรณาการ
แบบใดก็ตามในการจัดกิจกรรมการเรียนรู้จะต้องสอดคล้องกับมาตรา 24 พระราชบัญญัติการ
ศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 และจะต้องคำนึงถึงหลักสำคัญดังนี้

- 1) การจัดการเรียนการสอนโดยเน้นผู้เรียนเป็นศูนย์กลาง โดยกระตุ้นให้ผู้เรียน
กระตือรือร้นมีส่วนร่วมในกระบวนการจัดการเรียนการสอน
- 2) การส่งเสริมให้นักเรียนได้ร่วมทำงานกลุ่มด้วยตนเอง โดยการส่งเสริมให้มีกิจกรรม
กลุ่มทักษะต่าง ๆ อย่างหลากหลาย และส่งเสริมให้ผู้เรียนมีโอกาสได้ลงมือทำกิจกรรม ต่าง ๆ ด้วย
ตนเอง
- 3) การจัดประสบการณ์ตรงให้กับผู้เรียน โดยให้ผู้เรียนมีโอกาสได้เรียนรู้จากสิ่งที่เป็น
รูปธรรม เข้าใจง่าย ตรงกับความจริง สามารถนำไปใช้ในชีวิตประจำวันได้ผล และส่งเสริมให้
มีโอกาสดำเนินปฏิบัติจริงจนเกิดความสามารถและทักษะจนติดเป็นนิสัย การจัดบรรยากาศในชั้นเรียนที่ส่งเสริม
ให้ผู้เรียนเกิดความรู้สึกลึกซึ้ง คิดกล้าทำ โดยส่งเสริมให้ผู้เรียนมีโอกาสที่จะแสดงออกซึ่งความรู้
สึกลึกซึ้งของตนเองต่อสาธารณชนหรือเพื่อร่วมชั้นเรียน ทั้งนี้เพื่อส่งเสริมความมั่นใจให้เกิดขึ้นใน
ตัวผู้เรียน
- 4) การปลูกฝังจิตสำนึก ค่านิยม และจริยธรรม ที่ถูกต้องดีงาม ให้ผู้เรียนสามารถ
จำแนกแยกแยะความถูกต้องดีงามและความเหมาะสมได้ สามารถจัดความขัดแย้งได้ด้วยปัญญา
และสามัคคี

การนำเสนอการเรียนรู้แบบบูรณาการดังกล่าวเป็นเพียงแนวทางหนึ่งที่ผู้จัดการเรียนรู้
ควรนำสู่การปฏิบัติจริงตามสไตล์ของแต่ละบุคคล ซึ่งไม่จำเป็นจะต้องเหมือนกันก็ได้ขึ้นอยู่กับปัจจัย
หลายประการ อาทิเช่น ตัวผู้เรียน สถานที่ เนื้อหา กิจกรรม เป็นต้น

จากที่กล่าวมานี้จะเห็นได้ว่า การบูรณาการสามารถนำไปใช้ทุกขั้นตอนและส่วนต่าง ๆ ของหลักสูตรได้อย่างกว้างขวางตามความเหมาะสม

ลักษณะของการบูรณาการในหลักสูตร ได้ที่การแบ่งลักษณะการบูรณาการออกเป็น 2 ประการ คือ

1) บูรณาการเชิงเนื้อหาวิชา คือ การผสมผสานเนื้อหาวิชาในลักษณะของการหลอมรวมแบบแกน หรือแบบสหวิทยาการ จะเป็นหน่วยก็ได้หรือจะเป็นโปรแกรมก็ได้ นอกจากนี้ อาจจะเป็นการผสมผสานของเนื้อหาวิชาในแง่ของทฤษฎีกับการปฏิบัติ หรือเนื้อหาวิชาที่สอนกับชีวิตจริง วิธีการบูรณาการเชิงเนื้อหา มีอยู่ 2 วิธี คือ

(1) บูรณาการรวมทั้งหมด (Total Integration) คือ การรวมประสบการณ์ต่าง ๆ ที่ต้องการให้เด็กเรียนรู้ทั้งหลักสูตร หรือโปรแกรมที่จัดกิจกรรมการเรียนรู้ การสอนที่ยึดปัญหาหรือแนวเรื่อง (Theme) ซึ่งปัญหาหรือแนวเรื่องนี้จะเป็นตัวบังคับซึ่งความรู้ที่มาจากวิชาต่าง ๆ ในโปรแกรมซึ่งมีเนื้อหาเกี่ยวข้องกับชีวิตประจำวันและปัญหาสังคมทั้งหมด

(2) บูรณาการเป็นบางส่วน (Partial Integration) เป็นการรวมประสบการณ์ของบางสาขาวิชาเข้าด้วยกัน อาจจะเป็นลักษณะของหมวดวิชาหรือกลุ่มวิชา ซึ่งภายในสัมพันธ์กันเป็นอย่างดี ดังนั้นการจัดบูรณาการเป็นส่วนอาจจัดได้ทั้งภายในสาขาวิชา หรือจัดเป็นบูรณาการแบบโครงการ (Project Integration) ซึ่งการจัดแบบโครงการนี้ แต่ละ รายวิชา ก็จะเป็นรายวิชาเช่นปกติ แต่จะจัดประสบการณ์ให้เป็นบูรณาการในรูปของโครงการสำหรับนักเรียน รายบุคคล หรือรายกลุ่ม อาจจัดไว้ให้กระทำระหว่างการเรียนการสอนปลายภาคหรือปลายปีก็ได้

2) บูรณาการเชิงวิธีการ คือ การผสมผสานวิธีการเรียนการสอนแบบต่าง ๆ โดยใช้สื่อประสมและใช้วิธีการประสมให้มากที่สุด

ดังนั้นจึงสรุปได้ว่า การบูรณาการเชิงวิชาการก็คือ การจัดประสบการณ์หรือ การจัดกิจกรรมการเรียนการสอนให้ผสมผสานกลมกลืนกัน (ลูติศักดิ์ ศรีอำไพ : 2529 : 12 – 14 อ้างถึงในวัฒนาพร ระงับทุกข์. 2542 : 15)

ลักษณะการสอนแบบบูรณาการ สุมิตร คุณานุกร (2518 : 4 อ้างถึงในวัฒนาพร ระงับทุกข์ : 2542) กล่าวว่า การสอนแบบบูรณาการเป็นการสัมพันธ์ความรู้ ซึ่งแยกออกเป็นวิธีย่อยได้ 4 วิธี คือ

1) นำเอาความรู้อื่นที่ใกล้เคียงกับเรื่องที่กำลังสอนมาสัมพันธ์กัน
2) นำเอาความรู้เกี่ยวกับเรื่องอื่น ๆ ที่เป็นเหตุผลเกี่ยวเนื่องกับเรื่องที่กำลังสอนมาสัมพันธ์กัน

3) ปรับงานที่เด็กทำให้มีความสอดคล้องกับสภาพความเป็นจริงในสังคม

4) พยายามนำสิ่งที่ เป็นแกน เข้าไปผนวกกับสิ่งที่กำลังสอนทุกครั้งที่มีโอกาสจะ สอดแทรกดังกล่าว

บันลือ พลุกะวัน (2531 : 141) ได้กล่าวถึงการสอนแบบบูรณาการว่า

- 1) เป็นการสอนโดยใช้หน่วยหรือแกนวิชา
- 2) ต้องคำนึงถึงธรรมชาติของผู้เรียน
- 3) เลือกเนื้อหาและกิจกรรมของกลุ่มวิชาต่าง ๆ ที่สัมพันธ์สอดคล้องกันมาผสมผสาน
- 4) เลือกเนื้อหาและกิจกรรมให้สอดคล้องกับฤดูกาล
- 5) ลำดับความยากง่ายให้เป็นไปตามขั้นตอน
- 6) กำหนดเวลาที่จะใช้ในการสอนแต่ละหน่วยไว้อย่างเพียงพอ

วิธีการผสมผสานเนื้อหาวิชาเพื่อให้เกิดบูรณาการ สำหรับการสร้างเป็นหน่วยการเรียน การสอนไว้ดังนี้ คือ

- 1) แนวเรื่องใดเรื่องหนึ่ง (Theme)
- 2) การจัดขอบเขตทางวัฒนธรรมหรือประวัติศาสตร์
- 3) เน้นวิธีการสืบค้นต่าง ๆ (Methods of inquiry)
- 4) ปัญหาการเมืองและสังคม
- 5) การเคลื่อนไหวของกลุ่มชน หรือด้านวัฒนธรรม
- 6) สถาบันหรือวิธีการสมัย (Periods) ต่าง ๆ

ผสมผสานวิชาโดยอาศัยวิธีการจัดแกน (Core) ขึ้นมาก่อนแล้วนำความรู้หรือ เนื้อหา จากวิชาใดก็ได้ที่เหมาะสมมาเสริมให้แกนนั้นเต็มหรือสมบูรณ์ แกนที่จะนำมาสร้าง เป็นหน่วย บูรณาการนั้นมีทั้งหมด 5 ประเภท ด้วยกันคือ

1) แกนที่เป็นหัวเรื่อง ก่อนที่จะทำงานหรือกำหนดหัวเรื่องอะไรนั้น จะต้องตั้งคำถามว่า ต้องการให้ผู้เรียนเรียนอะไร หลังจากนั้นก็กำหนดหัวเรื่องขึ้นมา แล้วดึงเอาเนื้อหาสาระ และความรู้จากหลาย ๆ วิชาที่เห็นว่าสัมพันธ์กับเรื่องนี้เข้ามาผนวกรวมกันไว้ เช่น ตั้งหัวเรื่องว่า “ชุมชนของเรา” ในเรื่องนี้ก็จะมีรายละเอียดหรือสาขาวิชาที่เกี่ยวกับที่ตั้งของชุมชน สภาพภูมิอากาศ ของชุมชน การประกอบอาชีพในชุมชน ฯลฯ

2) แกนที่เป็นปัญหา จะต้องพิจารณาว่าอะไรบ้างในสภาพแวดล้อมของผู้เรียนที่ ผู้เรียนควรมีความรู้และความเข้าใจ เมื่อเลือกได้แล้วก็กำหนดเป็นหัวเรื่อง เช่น ปัญหาคอร์รัปชัน ปัญหาผู้ก่อการร้าย ปัญหาค่าครองชีพสูง ฯลฯ การที่ผู้เรียนจะแก้ปัญหานั้นจะต้องมีความรู้ใน สาขาวิชาต่าง ๆ

3) แกนที่กิจกรรมจะต้องพิจารณาก่อนว่ากิจกรรมใด เป็นประโยชน์ต่อผู้เรียนในหลาย ๆ วิชา และต่อการดำรงชีวิตของนักเรียน เมื่อกำหนดได้แล้วก็บรรจุกิจกรรมเหล่านั้นลงในหน่วยนั้น ๆ จากง่ายไปหายาก

4) แกนที่เป็นความคิดรวบยอด ก่อนอื่นต้องพิจารณาก่อนว่าต้องการให้ผู้เรียนมีความคิดรวบยอดในเรื่องใด เช่น ความคิดรวบยอดเกี่ยวกับการรักษาดี ความอยู่รอด อิศรภาพ การพึ่งพาตนเอง การอนุรักษ์ธรรมชาติ การปฏิรูป ความเสมอภาค การพึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกัน เมื่อได้ความคิดรวบยอดแล้วก็กระจายเนื้อหาจากง่ายไปหายาก ตัวอย่างเช่น การสอนความคิดรวบยอดเรื่อง “การพึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกัน” พอจะกระจายเนื้อหาออกเป็นคร่าว ๆ ตามลำดับความยากง่ายดังนี้ การพึ่งพาอาศัยกันในครอบครัว ในชั้นเรียน ในโรงเรียน ในชุมชน ในประเทศ และระหว่างประเทศ

5) แกนที่เป็นค่านิยม ก่อนอื่นจะต้องพิจารณาก่อนว่า เราต้องการเน้นค่าอะไร หลังจากที่ได้เลือกได้แล้ว โดยคำนึงถึงวัยผู้เรียน แล้วค่านิยมที่จำเป็นมานั้นหรือสอดแทรกเข้าไปในเนื้อหาตอนใดตอนหนึ่งที่เราเห็นว่าเข้ากันได้กับที่ทำการสอน

หลักการในการจัดสอนอย่างบูรณาการ ดุษฎี สิตลวรรงค์ (2538, 59 – 61 อ้างถึงใน วัฒนาพร ระงับทุกข์, 2542 : 25) ได้กล่าวถึงหลักการในการบูรณาการมี 3 ประการ ดังนี้

หลักที่หนึ่ง : ยึดจุดประสงค์ในการเรียนรู้

จุดประสงค์เหล่านี้เป็นจุดประสงค์ใหญ่ ๆ ครอบคลุมทุกประเด็นของสรรพภาพของมนุษย์ ซึ่งจะนำไปสู่การจัดกิจกรรมการเรียนรู้ที่ หลากหลาย แต่จะเน้นการตอบสนองหลักสูตรมากกว่าสนองผู้เรียน

หลักที่สอง : ยึดกิจกรรมการเรียนรู้

โดยมีแนวทางว่าต้องจัดกิจกรรมการเรียนรู้ให้

1) ให้ผู้เรียนเป็นผู้กระทำ หมายถึง เป็นผู้กระทำที่มีส่วนร่วมการเรียนรู้ทางกิริยาอาการ ความคิด ความรู้สึก ที่ครอบคลุมด้านหลัก ๆ ของนักเรียน

2) สาระของกิจกรรมต้องสอดคล้องกับชีวิต สังคม ภูมิหลังของนักเรียนในหลักคิด ประการนี้เน้นวิธีการมากกว่าหลักสูตรและผู้เรียน วิธีการสอนที่ใช้แนวคิดนี้ เช่น วิธีสอนแบบโครงการ วิธีสอนแบบหน่วย สหสาขาวิชา วิธีสอนเป็นทีม

หลักที่สาม : ยึดผู้เรียนเป็นหลักในการกำหนดจุดประสงค์ของกิจกรรมการเรียนรู้ โดยยึดหลักความชอบ ความสนใจ ความถนัด การมีเวลาของผู้เรียน เป็นต้น

เมื่อพิจารณาผลการใช้หลักคิดทั้งสามในการจัดการเรียนการสอน จะเห็นได้ว่าผลที่ออกมาจะเป็นหน่วยการเรียนรู้ทั้งสิ้น

ลาร์ดิซาเบล (Lardizabal, 1970 : 142–144 อ้างถึงในวัฒนาพร กระจับทุกข์. 2542 : 28) กล่าวว่าการสอนแบบบูรณาการต้องยึดหลักสำคัญที่สนใจและความต้องการของผู้เรียนประสบการณ์ในการเรียนรู้ควรเป็น “หน่วย” (unit) ที่มีความสมบูรณ์ในตัวเอง ครูผู้สอนต้องใช้เทคนิคในการผสมผสานเนื้อหาและกิจกรรมการเรียนการสอนต่าง ๆ ให้สัมพันธ์กันในขอบข่ายที่ศึกษา ลักษณะทั่วไปของการเรียนมีดังนี้

1) มุ่งเน้นปัญหา ปัญหานั้นควรมีความสำคัญพอที่จะศึกษาและเกี่ยวข้องกับเนื้อหาวิชาต่างๆ หลายแง่หลายมุม คำตอบของปัญหาแสดงให้เห็นความสัมพันธ์ระหว่างปัจจุบันกับ

อนาคต หรือผลกระทบของปัจจัยทางภูมิศาสตร์มีต่อวัฒนธรรม วัฒนธรรมมีต่อการเมือง เป็นต้น

2) เหมาะสมกับระดับผู้เรียน อุปกรณ์หรือสื่อการเรียนต้องไม่ยากเกินไปกว่าที่ผู้เรียนจะเข้าใจได้ การจัดกิจกรรมจะต้องคำนึงถึงประสบการณ์ของผู้เรียน และท้าทายความสามารถ ไม่ง่ายเกินไป

3) ส่งเสริมพัฒนาการอย่างต่อเนื่อง เน้นในทุก ๆ ด้าน ด้านของความเจริญงอกงามและลำดับขั้นของประสบการณ์ เช่น กิจกรรมด้านการอ่าน การสังเกต การพูด การฟัง การวาด และการเขียน กิจกรรมทักษะต่าง ๆ รวมทั้งกิจกรรมที่ต้องใช้ความสามารถทางสมองในการคิดวิเคราะห์แก้ปัญหา ฯลฯ

4) เป็นการวางแผนงานร่วมกันระหว่างครูกับนักเรียน ให้ผู้เรียนมีโอกาสเลือกปัญหาแหล่งค้นคว้า วัสดุอุปกรณ์ วางแผนกิจกรรมและประสิทธิผลให้เป็นไปตามความมุ่งหมายที่ต้องการ

5) การวางแผนการเรียนต้องระลึกระลึกเสมอว่าทำอะไรจึงจะส่งเสริมให้เกิดความรู้ที่มีประสิทธิภาพ

หน่วยการเรียนการสอนแต่ละหน่วยจะมีความสมบูรณ์ของตัวมันเอง คือประกอบด้วยความมุ่งหมาย ปัญหา กิจกรรม การวัดผลและการประเมินผล และจะต้องสอนให้สัมพันธ์กับวิชาอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้อง ที่สำคัญจะต้องมีเทคนิคการสอนที่หลากหลายวิธีที่เหมาะสม

บันลือ พฤกษ์วัน (2524 : 141 – 145) ได้เสนอคุณค่าของหน่วยบูรณาการในระดับประถมศึกษาว่า เกิดประโยชน์ต่อครูและนักเรียนดังนี้

1) หน่วยบูรณาการ มุ่งให้ผู้เรียนใช้ภาษาเป็นพื้นฐานในการเรียนรู้ทางสังคม

2) หน่วยบูรณาการ มุ่งจัดเนื้อหาที่เอื้อต่อการประสบความสำเร็จของผู้เรียน ซึ่งสอดคล้องกับทฤษฎีการเสริมแรง

3) หน่วยบูรณาการ การสอนสอดคล้องกับการถ่ายโยงความรู้ (Transfer of learning)

4) หน่วยบูรณาการ จัดพัฒนาบทเรียนที่น่าสนใจ ที่จะสนองจุดประสงค์การเรียนรู้ของเด็กแรกเรียนได้ดี

5) หน่วยบูรณาการทางการสอน ย่อมสอดคล้องกับการใช้ประโยชน์ในชีวิตประจำวัน และคุณค่าทางทัศนคติต่อการเรียน

6) ช่วยให้ครูพัฒนาการสอนของตนได้คล่องตัว โดยใช้ธรรมชาติของการเรียน การสอน ทบทวน ดัดแปลง ยืดหยุ่นตามสมควร

7) ช่วยให้ครูมองเห็นขอบข่ายและจุดเน้นในการสอน ทำให้ครูมีความมั่นใจ สามารถสอนได้ตามเจตนารมณ์ตามหลักสูตร

ลาร์ดิซาเบล (Lardizabal,1970 : 142 อ้างถึงในวัฒนาพร ระเบียบทุกข์, 2542 :33) ได้กล่าวถึงประโยชน์ที่ได้รับจากการสอนแบบบูรณาการไว้ดังนี้

1) ส่งเสริมให้ผู้เรียนรู้สึกปลอดภัย มีความพึงพอใจ มีความรู้เป็นส่วนหนึ่งของ หมู่คณะและยอมรับคนอื่น

2) เพื่อส่งเสริมการเรียนรู้ที่เกิดจากการกระทำกันระหว่างครูกับนักเรียน

3) เพื่อช่วยส่งเสริมพัฒนาค่านิยม และบรรยากาศในชั้นเรียน อันเป็นการส่งเสริมให้ผู้เรียนได้พัฒนาจริยธรรม มาตรฐานของกลุ่ม ความซาบซึ้งในการทำงาน และความซื่อสัตย์

4) ช่วยส่งเสริมพัฒนาวินัยของตนเอง โดยการส่งเสริมความสามารถในการทำงาน และควบคุมอารมณ์ของผู้เรียน

5) ส่งเสริมความคิดสร้างสรรค์ในด้านต่าง ๆ เช่น ศิลปะ ดนตรี การแสดงละคร ด้านสังคมวิทยาศาสตร์ และวรรณคดี

6) เพื่อส่งเสริมให้นักเรียนมีโอกาสร่วมกันเต็มใจที่จะทำงานร่วมกับกลุ่ม และเป็นสมาชิกที่ดีของกลุ่ม

7) ช่วยวัดผลการเรียนรู้โดยวิธีการตรวจสอบ และแนะนำความก้าวหน้าในการเรียนรู้แก่ผู้เรียนทั้งรายบุคคลและรายกลุ่ม

ข้อควรคำนึงในการสอนแบบบูรณาการ กาญจนา คุณารักษ์ (2535: 21) กล่าวถึงสิ่งที่ต้องคำนึงถึงในการจัดการเรียนการสอนแบบบูรณาการว่า

1) ต้องมีจุดมุ่งหมายที่แน่นอนว่า ต้องการให้ผู้เรียนเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมอย่างไร

2) ในการสอนแต่ละครั้ง ต้องพยายามสอดแทรกคุณสมบัติที่ต้องการเน้นในตัวผู้เรียน เช่นการเสียสละ ความขยัน ความซื่อสัตย์ ความสามัคคี เป็นต้น

3) พยายามบูรณาการความรู้ให้สอดคล้องกับความเป็นจริงในชีวิตประจำวันให้มากที่สุด

4) จัดโอกาสให้ผู้เรียนได้รู้จักสังเกต วิเคราะห์ วิจารณ์ และอภิปรายถกเถียงด้วย เหตุผล

5) จัดบรรยายในห้องเรียนและนอกห้องเรียนให้ทำท่าย และเร้าความสนใจของผู้เรียน

การสอนแบบบูรณาการ เป็นการสอนที่เริ่มจากความคิดที่ว่า จะจำลองกิจกรรมในชีวิตประจำวันไปไว้ในห้องเรียน โดยที่นักเรียนได้ฝึกการรู้จักเอง รู้สึกเอง และเกิดความคิดที่จะวางแผนงาน เพื่อที่จะปฏิบัติกิจกรรมเหล่านั้น ไปสู่จุดมุ่งหมายที่ต้องการอันเหมาะสม กับสภาพสังคมปัจจุบัน ที่ต้องการฝึกให้เกิดทักษะการสังเกต และนำมาคิดวิเคราะห์ ตัดสินใจและลงมือปฏิบัติ

บทบาทของครูในการสอนแบบบูรณาการ อรรถวรต นิยะโต (2536 : 24 อ้างถึงในวัฒนาพร ระงับทุกข์. 2542 : 30) ได้กล่าวถึงบทบาทของครูในการสอนแบบบูรณาการไว้ดังนี้

1) จะต้องศึกษาหาความรู้ให้มากขึ้น ศึกษาสิ่งใหม่ๆ ให้กว้างขวางทั้งทางตรงและทางอ้อม

2) มีความรอบรู้และแม่นยำในความรู้ที่จะนำมาบูรณาการการผสมผสานสัมพันธ์เชื่อมโยงกัน

3) มีความคิดกว้าง ใจกว้าง ยอมรับความคิดเห็นหลาย ๆ ด้าน

4) เป็นที่ปรึกษาและให้คำแนะนำในทางที่ถูกที่ควร เพื่อให้ให้นักเรียนมีทัศนคติที่ดี และต้องการเรียนในบทเรียน

5) ติดตามผลงานและประเมินกิจกรรมของนักเรียน

ภูมิปัญญาชาวบ้านกับการบูรณาการ จากพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 และที่แก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2545 กล่าวถึง การนำภูมิปัญญาท้องถิ่นมาใช้ในการเรียนการสอนอยู่ในมาตรา 27 ซึ่งครูผู้สอนสมควรที่จะมองข้ามเพราะการเรียนรู้อยู่โดยใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นเป็นสิ่งที่อยู่ใกล้ตัวเด็กสามารถเรียนรู้ได้โดยง่าย ครูผู้สอนยุคปฏิรูปการศึกษาจึงจะควรจัดกิจกรรมการเรียนการสอนที่มีประสานสัมพันธ์กับภูมิปัญญาท้องถิ่นได้อย่างหลากหลาย เช่น ภูมิปัญญาชาวบ้าน ดำนาทอถิ่น นิทานพื้นบ้าน วัฒนธรรมประเพณี การละเล่นพื้นบ้าน เพลงพื้นบ้าน สถานที่สำคัญ ของดีของท้องถิ่น อาชีพในท้องถิ่น อุตสาหกรรมในท้องถิ่น เป็นต้น

วิธีการที่จะใช้ในการเรียนรู้จากปัญญาท้องถิ่นสามารถทำได้หลายวิธี เช่น การจัดทำโครงการ การทัศนศึกษานอกสถานที่ การศึกษาจากแหล่งการเรียนรู้นอกห้องเรียน การสัมภาษณ์ การสืบค้นข้อมูล การรวบรวมข้อมูล ส่วนผลงานของนักเรียนควรให้นักเรียนได้เลือกการนำเสนอตามความถนัด เช่น การจัดนิทรรศการ การนำเสนอโครงการ การสาธิต การแสดงบทบาทสมมุติ

การแสดงละคร การรายงาน การเล่าเรื่อง ซึ่งมีชิ้นงานประกอบ การนำเสนอ ได้แก่ หนังสือหน้าเดียว หนังสือเล่มเล็ก หนังสือเล่มจิ๋ว หนังสือสี่หน้า หนังสือพับ แผนที่ความคิด เป็นต้น

2.2 งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

อังศุร สมคะเนย์ (2535 : 15) ได้ศึกษาสภาพปัญหาการนำภูมิปัญญาชาวบ้านมาใช้ในการพัฒนาหลักสูตรในโรงเรียนประถมศึกษา สังกัดสำนักงานการประถมศึกษาจังหวัดอุบลราชธานีพบว่าศึกษานิเทศก์ ผู้บริหารโรงเรียน และครูวิชาการ โรงเรียนส่วนใหญ่เห็นด้วยในการนำภูมิปัญญาชาวบ้านมาใช้ในการพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่น ซึ่งโรงเรียนส่วนใหญ่ได้นำภูมิปัญญาชาวบ้านเกี่ยวกับการประกอบอาชีพในท้องถิ่นมาใช้ในการพัฒนาหลักสูตรในลักษณะการปรับ กิจกรรมการเรียนการสอน หรือกิจกรรมเสริม ด้วยวิธีการเชิญเจ้าของภูมิปัญญาชาวบ้านที่เป็น ช่างฝีมือ หรือช่างเทคนิคชาวบ้านมีส่วนร่วมในการพัฒนาหลักสูตร ส่วนปัญหาที่พบในการนำภูมิปัญญาชาวบ้านมาใช้คือไม่ได้รับการสนับสนุนด้านงบประมาณ ด้านนโยบาย และครูวิชาการ ไม่มีความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับภูมิปัญญาชาวบ้านและการพัฒนาหลักสูตร

กิตติพิศ ศิริสูตร (2537 : 31) ได้ศึกษาการนำภูมิปัญญาชาวบ้านมาใช้ในการพัฒนาหลักสูตรระดับท้องถิ่นตามหลักสูตรประถมศึกษาพุทธศักราช 2521 (ฉบับปรับปรุง พ.ศ. 2533) ในโรงเรียนร่วมพัฒนาการใช้หลักสูตรสังกัดสำนักงานการประถมศึกษาจังหวัดสุพรรณบุรี พบว่าศึกษานิเทศก์ อำเภอและผู้บริหารโรงเรียนส่วนใหญ่สนับสนุนส่งเสริมให้ครูผู้สอนนำ ภูมิปัญญาชาวบ้านในเรื่อง คติ ความคิด ความเชื่อ ศิลปะ วัฒนธรรม ขนบธรรมเนียมประเพณี และการประกอบอาชีพของท้องถิ่น มาใช้ในการพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่นในลักษณะของการปรับ กิจกรรมการเรียนการสอน หรือกิจกรรมเสริมปรับรายละเอียดเนื้อหา ปรับปรุงและเลือกใช้สื่อ การเรียนการสอนโดยการเชิญภูมิปัญญาชาวบ้านที่เป็นช่างฝีมือ ช่างเทคนิคชาวบ้าน และนิมนต์พระสงฆ์มีส่วนร่วมในการพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่น ให้คำปรึกษาแนะนำการจัดกิจกรรม การเรียนการสอนร่วมกับครูผู้สอน ชั้นประถมศึกษาปีที่ 3 – 6 โดยผู้บริหารโรงเรียนส่วนใหญ่ให้การสนับสนุนในด้านการเตรียมบุคลากร สถานที่ งบประมาณ การจัดทำข้อมูลพื้นฐาน ติดตาม ประสานงาน จัดหาวัสดุ หลักสูตร และดำเนินการนิเทศโดยการให้คำปรึกษาและแนะนำเป็นรายบุคคล ปัญหาที่พบคือ ครูผู้สอนส่วนใหญ่ขาดงบประมาณ และขาดเอกสารในการค้นคว้า ผู้บริหารโรงเรียน และศึกษานิเทศก์ส่วนใหญ่ไม่มีความรู้เกี่ยวกับการพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่น

กรมวิชาการ (2539) ได้ศึกษาภูมิปัญญาท้องถิ่นกับกระบวนการเรียนการสอนในระดับชั้นประถมศึกษา และมัธยมศึกษา โดยการสำรวจความคิดเห็นของศึกษานิเทศก์จังหวัด ศึกษานิเทศก์

อำเภอ ผู้บริหารโรงเรียน และครูผู้สอนในโรงเรียนระดับประถมศึกษา มัธยมศึกษาทั่วประเทศ เกี่ยวกับสภาพและปัญหาการนำภูมิปัญญาท้องถิ่นไปใช้ในการจัดการเรียนการสอน พบว่า ศึกษานิเทศก์ ผู้บริหารโรงเรียน และครูผู้สอนส่วนใหญ่ไม่ได้รวบรวมความรู้ประสบการณ์ของชาวบ้านเพื่อใช้ในการจัดการเรียนการสอน ส่วนโรงเรียนที่ได้นำภูมิปัญญาชาวบ้านมาใช้ในการจัดการเรียนการสอนจะดำเนินการโดยการนำนักเรียนไปศึกษาและเรียนรู้จากแหล่งความรู้ในท้องถิ่น การนำเนื้อหาและกิจกรรมที่เกี่ยวกับความรู้และประสบการณ์ของชาวบ้านมาจัดกิจกรรมการเรียนการสอน และการเชิญชาวบ้านมาเป็นวิทยากร ซึ่งในระดับประถมศึกษา ส่วนใหญ่จะดำเนินการ ในกลุ่มสร้างเสริมประสบการณ์ชีวิต กลุ่มสร้างเสริมลักษณะนิสัย และกลุ่มการงานและพื้นฐานอาชีพ ส่วนในระดับมัธยมศึกษาจะดำเนินการในวิชาสังคมศึกษา ภาษาไทย และวิชาการงานและอาชีพ สำหรับปัญหาและอุปสรรคในการดำเนินการพบว่า โรงเรียนส่วนใหญ่ขาดการสนับสนุนด้านอุปกรณ์และงบประมาณ ครูผู้สอนมีภารกิจมากและมีความรู้ในการนำความรู้และ ประสบการณ์ของชาวบ้าน ไปใช้น้อย อีกทั้งวิทยากรท้องถิ่นมีความรู้น้อยในการจัดกิจกรรมการเรียนการสอน

รัชนีวัลย์ จุลบาท (2539 : 17) ศึกษาการดำเนินงานพัฒนาหลักสูตรระดับท้องถิ่นกลุ่มการงานและพื้นฐานอาชีพชั้นประถมศึกษาปีที่ 5-6 ของสำนักงานประถมศึกษาจังหวัดศรีสะเกษ ซึ่งผลการวิจัยพบว่าการจัดทำหลักสูตรระดับท้องถิ่นกลุ่มการงานและพื้นฐานอาชีพในระดับจังหวัดมีการแต่งตั้งคณะกรรมการ และศึกษาข้อมูลพื้นฐานก่อนการจัดทำหลักสูตรมีการเตรียมการ โดยให้ศึกษานิเทศก์อำเภอเป็นวิทยากรแนะนำจัดทำแนวการสอนในระดับอำเภอในการจัดทำหลักสูตรท้องถิ่นในระดับอำเภอมีการแต่งตั้งคณะกรรมการ แต่ไม่มีการศึกษาข้อมูลพื้นฐาน ปัญหาที่พบในการจัดทำหลักสูตรท้องถิ่นคือวิทยากรไม่เพียงพอ คณะกรรมการขาดความรู้ความเข้าใจในขั้นตอนการพัฒนาหลักสูตร ขาดงบประมาณในการสนับสนุนความไม่ทั่วถึงและต่อเนื่องของกรณีพิเศษติดตามผล การจัดทำหลักสูตรระดับท้องถิ่น

การนำหลักสูตรระดับท้องถิ่นกลุ่มการงานและพื้นฐานอาชีพไปใช้ของโรงเรียนในด้านการแปลงหลักสูตรไปสู่การสอนพบว่า โรงเรียนมีการวางแผนเพื่อการใช้หลักสูตร ผู้บริหารส่งเสริมการจัดทำแผนการสอน/บันทึกการสอนโดยกระตุ้นให้ส่งก่อนนำไปใช้ในชั้นเรียน และเอกสารประกอบหลักสูตรที่ครูจัดทำคือแผนการสอนและใบงาน ด้านการจัดปัจจัยและสภาพต่าง ๆ ภายในโรงเรียน มีการสำรวจความพร้อมและการเตรียมบุคลากรโดยส่งเข้าอบรมกับหน่วยงานในสังกัด มีการนิเทศติดตามผลการใช้หลักสูตรและการประชาสัมพันธ์หลักสูตร ด้านการสอนของครู พบว่ามีการเตรียมการสอนและแจ้งจุดประสงค์ก่อนการสอนทุกครั้งและกำหนดความมุ่งหวังให้ ผู้เรียนทำงานเป็น มีนิสัยรักการทำงานและปรับปรุงงานอยู่เสมอวิธีที่ใช้สอนงานบ้าน งานเกษตรและงานเลือกคือการใช้ผู้เรียนฝึกปฏิบัติ และการสาธิต เกณฑ์ในการเลือกใช้สื่อการเรียนการสอนคือสอดคล้อง

คล้องกับเนื้อหา และเหมาะสมกับสภาพของท้องถิ่นและจัดกิจกรรมเสริมหลักสูตรโดยจัดนิทรรศการแสดงผลงานนักเรียน มีการวัดและประเมินผลโดยการตรวจสอบผลงาน การสังเกตการปฏิบัติงาน และการทดสอบ ปัญหาที่พบในการนำหลักสูตรไปใช้ของโรงเรียนคือ ขาดงบประมาณในการดำเนินการ ครูไม่มีเวลาเตรียมการสอนเนื่องจากสอนหลายวิชา ครูขาดความรู้ความเข้าใจในการเรียนการสอน ภาควิชาปฏิบัติ ขาดแหล่งวิชาการค้นคว้าเทคนิคการสอนใหม่ ๆ

มณฑิชา ชนะสิทธิ์ (2539 : 25) ได้ศึกษาสภาพปัญหาการพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่นของโรงเรียนประถมศึกษาในโครงการหลักสูตรท้องถิ่นโดยภูมิปัญญาชาวบ้าน สังกัดสำนักงานการประถมศึกษาจังหวัดสงขลา ซึ่งผลการวิจัยในด้านสร้างหลักสูตร พบว่าโรงเรียนส่วนใหญ่มีแนวคิดของโครงการพัฒนาหลักสูตรในลักษณะของการศึกษาเพื่อการพัฒนาแบบยั่งยืน ซึ่งมีวัตถุประสงค์เพื่อให้ผู้เรียนเรียนรู้การประกอบอาชีพ โดยใช้ทรัพยากรในชุมชนโรงเรียนส่วนใหญ่พัฒนาหลักสูตรท้องถิ่นโดยครูผู้สอนในกลุ่มการทำงานและพื้นฐานอาชีพ ระดับชั้น ป.5-6 และในวิชาเลือกเสรี ระดับชั้น ม.2 ซึ่งเป็นการปรับกิจกรรมการเรียนการสอน หรือกิจกรรมเสริม และการปรับรายละเอียดของเนื้อหา ในด้านการนำหลักสูตรไปใช้ พบว่าโรงเรียนส่วนใหญ่เชิญปราชญ์ชาวบ้านที่มีความรู้ด้านเกษตรกรรมมาเป็นวิทยากรในบางเนื้อหา สื่อการเรียนการสอนที่ใช้ส่วนใหญ่เป็นของจริงที่ได้จากแหล่งทรัพยากรในชุมชน มีการวัดผลด้วยการสังเกต การประเมินผลโดยใช้เกณฑ์การผ่านจุดประสงค์ ครูผู้สอนประชาสัมพันธ์หลักสูตรอย่างไม่เป็นทางการ ผู้บริหารทำการนิเทศการสอนโดยให้คำปรึกษาและสังเกตการสอน ในด้านการประเมินผลหลักสูตรนั้น โรงเรียนส่วนใหญ่ประเมินผลหลักสูตรโดยพิจารณาจากผลการปฏิบัติและผลงานของนักเรียนและโรงเรียนส่วนใหญ่มีการปรับปรุงหลักสูตร เนื่องจากผู้บริหารไม่เห็นความสำคัญของโครงการ และขาดแคลนงบประมาณ

ปัญหาในการพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่นของโรงเรียน คือการขาดแคลนงบประมาณ ผู้บริหารโรงเรียนไม่เห็นความสำคัญของโครงการ ปราชญ์ชาวบ้านไม่มีเวลา กิจกรรมการเรียน การสอนใช้เวลามากกว่าที่กำหนด และครูผู้สอนไม่มีเวลาจัดทำแผนการสอน

นิตยา บุตรศรี (2542 : 22) ได้ศึกษาเรื่องการนำภูมิปัญญาชาวบ้านมาใช้ในการพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่นของโรงเรียนต้นแบบ การพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่นสังกัดสำนักงานการประถมศึกษาจังหวัดอุบลราชธานี ผลการวิจัยพบว่าครูผู้สอนได้นำภูมิปัญญาชาวบ้านมาใช้ในการปรับทางด้านเนื้อหาวิชา กิจกรรมการเรียนการสอนและโดยการผู้รู้มาเป็นวิทยากร ส่วนทางด้านผู้บริหารได้ใช้ภูมิปัญญาชาวบ้านมาเป็นทรัพยากรในการบริหารทางด้านการจัดเตรียมสถานที่ การบริหารทางด้านวัสดุอุปกรณ์เพื่อให้ผู้รู้ในท้องถิ่นใช้สอนให้สอดคล้องกับเนื้อหา ด้านปัญหาที่พบในการใช้

ภูมิปัญญาท้องถิ่น พบว่าผู้รู้ในท้องถิ่นที่เชิญมามีความรู้แต่ไม่สามารถถ่ายทอดให้ นักเรียนเข้าใจ โดยง่าย และครูผู้สอนก็ไม่มีความรู้ทางด้านภูมิปัญญาชาวบ้าน นอกจากนี้ภารกิจที่ ครูผู้สอนมีมาก จนไม่มีเวลาจัดเตรียมการสอนในลักษณะใช้ภูมิปัญญาชาวบ้าน และผู้ปกครอง บางส่วนก็ไม่เห็น ด้วยกับการนำภูมิปัญญาชาวบ้านมาใช้ในการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนทำให้ไม่ได้รับการสนับสนุน เท่าที่ควร

2.3 สรุปกรอบแนวคิดของงานวิจัย

จากการศึกษา เอกสาร แนวคิด ทฤษฎี ตลอดจนงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง จะเห็นได้ว่า ภูมิปัญญา ชาวบ้านมีความสำคัญต่อการจัดการเรียนการสอนซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดของครุรักษ์ ภิรมย์รักษ์ (2538 :30) ที่กล่าวว่า การจัดการเรียนการสอนโดยเน้นองค์ความรู้ในท้องถิ่นเป็นการจัดการเรียน การสอนที่ส่งเสริมและเอื้ออำนวยให้นักเรียนเกิดความรัก ความผูกพันและความภาคภูมิใจท้องถิ่น ของตนเอง สามารถนำองค์ความรู้ในท้องถิ่นมาจัดการ และประยุกต์ใช้ในการแก้ปัญหา และพัฒนา ท้องถิ่นของตนเองได้ ซึ่งสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ (2541 : 25) ได้นำภูมิปัญญา ไทยมาจำแนกเพื่อใช้ในการจัดการเรียนการสอน โดยแบ่งเป็น 10 ด้าน ดังนี้

- 1) ด้านเกษตรกรรม
- 2) ด้านอุตสาหกรรม และหัตถกรรม
- 3) ด้านการแพทย์แผนไทย
- 4) ด้านการจัดการทรัพยากรธรรมชาติ และสิ่งแวดล้อม
- 5) ด้านกองทุน และธุรกิจชุมชน
- 6) ด้านสวัสดิการ
- 7) ด้านศิลปกรรม
- 8) ด้านการจัดการ
- 9) ด้านภาษา และวรรณกรรม
- 10) ด้านศาสนา และประเพณี

จากการที่จังหวัดฉะเชิงเทรามีจุดเด่นในเรื่องศาสนา และประเพณี ดังจะเห็นได้จากมีการ จัดงานประเพณีที่สำคัญ ๆ ขึ้นทุกปี ทำให้ผู้วิจัยมีความสนใจที่จะศึกษาภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านศาสนา และประเพณี โดยนำมาแบ่งเป็นกลุ่มย่อย ๆ 4 กลุ่ม คือ

- 1) ประเพณีเกี่ยวกับพุทธศาสนาที่สำคัญ เช่น

(1) แห่หลวงพ่อพระพุทธรูป ซึ่งจัดขึ้นเป็นประจำทุกปีในวันขึ้น 12 ค่ำ เดือน 12 ชาวละโว้จะอัญเชิญหลวงพ่อพระพุทธรูปมาแห่รอบเมือง โดยหลวงพ่อพระพุทธรูปประดิษฐานบนรถขนาดใหญ่พร้อมกับน้ำมันสำหรับประพรมประชาชน ที่มาชมขบวนแห่ตามถนนที่องค์หลวงพ่อผ่าน เรียกว่าแห่บก และในวันขึ้น 15 ค่ำ เดือน 12 จะอัญเชิญหลวงพ่อประดิษฐานในเรือขนาดใหญ่ที่เรียกว่า “เรือกระเซง” เรือจะหยุดจอดให้ประชาชนได้นมัสการตามท่าเรือเป็นระยะ ๆ

(2) อุปสมบท ชาวละโว้จะนิยมนิมนต์ให้บุตรหลานที่เป็นชายที่มีอายุครบ 20 ปี บริบูรณ์อุปสมบทในพุทธศาสนา เพื่อเป็นการตอบแทนพระคุณบิดามารดา ในการบวชนี้ จะทำขวัญนาคเพื่อส่งนาคให้ระลึกถึงพระคุณของผู้ให้กำเนิด

(3) ทอดกฐิน เป็นประเพณีของศาสนาพุทธ หลังจากเทศกาลออกพรรษา ของทุกปี ประชาชนจะนำกฐินไปทอดตามวัดต่าง ๆ เพื่อเป็นการทำนุบำรุงพระพุทธศาสนา และนำมาซึ่งความสามัคคีของชาวไทย การทอดกฐินจะมีปีละ 1 ครั้ง

(4) ทอดผ้าป่า เป็นประเพณีของศาสนาพุทธที่นำมาซึ่งความสามัคคี ของชาวไทย โดยนำผ้าป่าที่รวบรวมเป็นเงิน สิ่งของจำเป็นกับพระภิกษุสงฆ์ ไปทอดที่วัด การทอดผ้าป่าจะทำได้ครั้งก็ได้

(5) ฟังลูกนิมิต วัดที่สร้างพระอุโบสถหลังใหม่ จะจัดพิธีฟังลูกนิมิต 9 ลูก อยู่ในโบสถ์ 1 ลูก (เป็นลูกเอกที่ฟังบริเวณพระอุโบสถขณะนั่งที่จะทำพิธีบวชพระ) และอีก 8 ลูกจะอยู่รอบ ๆ เสมา

(6) เข้าพรรษา ตรงกับวัน แรม 1 ค่ำ เดือน 8 เป็นวันสำคัญทางพระพุทธศาสนา คือพระสงฆ์จะจำพรรษาที่วัดประจำเป็นเวลา 3 เดือน และในเทศกาลเข้าพรรษานี้จะมีชาวพุทธไปทำบุญ ใ้สวดมนต์ ที่วัดในวันพระ

(7) ออกพรรษา เป็นวันสำคัญทางพระพุทธศาสนาที่สืบเนื่องจากประเพณีเข้าพรรษาคือหลังจากพระภิกษุจำพรรษาที่วัดเป็นเวลา 3 เดือน หลังจากนั้นจะออกพรรษา โดยมี การทำบุญใ้สวดมนต์ และตักบาตรอาหารแห้ง หรือตักบาตรเทโว (ตักบาตรข้าวสาร)

(8) วันมาฆบูชา ตรงกับวันขึ้น 15 ค่ำ เดือน 3 เป็นวันสำคัญที่เรียกว่า “จาตุรงคสันนิบาต” คือพระสงฆ์ที่เป็นพระอรหันต์ที่พระพุทธเจ้าบวชให้ มาประชุมพร้อมกันโดยมิได้นัดหมายและในวันนี้พระพุทธเจ้าได้ทรงแสดงพระโอวาทปาฏิโมกข์ ซึ่งเป็นหัวใจของพระพุทธศาสนา 3 ประการ คือ “ไม่ทำความชั่วทั้งปวง ทำความดีให้ถึงพร้อม และทำจิตใจให้ผ่องใส” ในวันนี้ชาวไทยจะทำบุญ ใ้สวดมนต์และในตอนค่ำจะนำดอกไม้ ธูปเทียน ไปเวียนเทียนที่วัด

(9) วันอาสาฬหบูชา ตรงกับวันขึ้น 15 ค่ำ เดือน 8 เป็นวันสำคัญทางพระพุทธศาสนา คือ พระพุทธเจ้าทรงแสดงธรรมที่เรียกว่า “ธัมมจักกัปปวัตตนสูตร” เป็นครั้งแรกเพื่อโปรดปัญจวัคคีย์ ทำให้มีพระสงฆ์เกิดขึ้นองค์แรก และมีพระรัตนตรัยครบองค์ 3 คือ พระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์ กิจกรรมที่ชาวพุทธควรปฏิบัติคือ ทำบุญ ตักบาตร ฟังพระธรรมเทศนา เวียนเทียนที่วัด

(10) วันวิสาขบูชา ตรงกับวันขึ้น 15 ค่ำ เดือน 6 เป็นวันสำคัญที่พระพุทธเจ้าประสูติ ตรัสรู้ และปรินิพพาน ในวันนี้พุทธศาสนิกชนจะไปทำบุญที่วัด และในตอนค่ำจะเวียนเทียนที่วัด

2) งานประเพณีที่ทำกันทั่วไป เช่น

(1) สงกรานต์ ประเพณีสงกรานต์ของจังหวัดฉะเชิงเทราจะทำบุญตักบาตร สรงน้ำพระ รดน้ำผู้ใหญ่เพื่อขอพร ช่วงสงกรานต์เป็นฤดูร้อนในเดือนเมษายน จึงมีการเล่นสาดน้ำกันในบรรดาหนุ่มสาว และเด็ก ๆ เป็นที่สนุกสนาน

(2) ลอยกระทง ประเพณีลอยกระทงของจังหวัดฉะเชิงเทราจะมีในวันขึ้น 15 ค่ำ เดือน 12 ของทุกปี โดยจะจัดงานนมัสการหลวงพ่อบุญรอดพระพุทธรูปโสธร และในงานจะจัดประกวดกระทงสวยงาม และประกวดนางนพมาศ เมื่อพระจันทร์ขึ้นเต็มดวง ผู้มาเที่ยวงานจะนำกระทงลอยลงในแม่น้ำบางปะกง

(3) วันขึ้นปีใหม่ ตรงกับวันที่ 1 มกราคมของทุกปี เป็นวันปีใหม่สากล ชาวไทยจะทำบุญ ตักบาตร พบปะสังสรรค์กับญาติและเพื่อน รวมทั้งเที่ยวสนุกสนาน

(4) วันตรุษ เป็นประเพณีของคนไทย เชื้อสายจีนที่ถือปฏิบัติกันอย่างแพร่หลายในปัจจุบัน โดยลูกหลานจะไหว้บรรพบุรุษที่ล่วงลับไปแล้ว ซึ่งแสดงถึงความกตัญญูกตเวที และเป็นการรวมญาติ

(5) วันสารท เป็นประเพณีไทย อยู่ระหว่างกลางพรรษา สิ้นเดือน 10 จะทำขนมกระยาสารท แล้วนำไปทำบุญที่วัด พร้อมอาหาร

3) ประเพณีสำหรับตัวบุคคล เช่น

(1) การแต่งงาน ชาวฉะเชิงเทราประกอบพิธีแต่งงานแบบไทยภาคกลางคือ มีตักบาตรพระสงฆ์ตอนเช้า 9 รูป ฝ่ายชายแห่ขันหมากมาบ้านฝ่ายหญิง กินเลี้ยงสังสรรค์ในหมู่ญาติ และเพื่อนของฝ่ายชายและฝ่ายหญิง

(2) การขึ้นบ้านใหม่ ประชาชนในจังหวัดฉะเชิงเทรามีความเชื่อในเรื่องการปลูกบ้านสร้างเรือน เมื่อสร้างบ้านใหม่เรียบร้อยแล้ว จะดูฤกษ์ยามวันดี เพื่อจะได้เข้าอยู่บ้านใหม่ที่สร้างโดยจะนิมนต์พระมาทำบุญเลี้ยงพระที่บ้านใหม่ เพื่อความเป็นสิริมงคลแก่ผู้อยู่อาศัย

(3) การทำบุญวันเกิด คือ เป็นประเพณีสากลทั่วไปที่คนไทยรับมาปฏิบัติในหมู่คนที่มิฐานะ จะจัดงานครบรอบวันเกิด โดยทำบุญใส่บาตร ปล่อยนก เลี้ยงอาหารญาติมิตร หรือจัดงานรื่นเริง ตามฐานะ

(4) การฌาปนกิจศพ ถ้าบุคคลในบ้านเสียชีวิตให้ตั้งบำเพ็ญกุศลที่บ้านหรือที่วัดก็ได้ และจัดสวดพระอภิธรรมศพสามวันหรือเจ็ดวัน หลังจากนั้น จะฌาปนกิจศพโดยการเผาที่วัด และเมื่อตายครบเจ็ดวันแล้วมีการทำบุญอุทิศส่วนกุศลให้ผู้ตายที่เรียกว่าทำบุญ 7 วัน

4) ประเพณีเฉพาะท้องถิ่น เช่น

(1) ละครแก่นัน ผู้ที่เลื่อมใสศรัทธาในอภินิหารของหลวงพ่อโสธรจะมาราบไหว้หลวงพ่อบุญโสธร และบนบานขอสิ่งของที่ตนปรารถนา เมื่อสมปรารถนาแล้วก็จะแก่นันด้วยการปิดทองและถวายสิ่งของ การแก่นันที่ขึ้นชื่อคือละครแก่นัน มีนางรำชุดละ 4 คน เป็นพระนางอย่างละคู่ เนื้อเรื่องตัดตอนมาจากวรรณคดี นางรำจะแต่งตัวสวยงาม การแก่นันละครเป็นวิถีชีวิตแบบไทย และเป็นเอกลักษณ์เฉพาะของวัดหลวงพ่อโสธร จังหวัดฉะเชิงเทรา

(2) แข่งเรือยาว การแข่งเรือยาวเป็นความผูกพันระหว่างชาวฉะเชิงเทรากับแม่น้ำบางปะกง ในช่วงออกพรรษา หรือเทศกาลทอดกฐิน ระหว่างเดือนกันยายนถึงเดือนธันวาคม ตามหมู่บ้านจะตกแต่งเรือ ตีฆ้องค์กฐินไปทอดตามวัดต่างๆ แล้วจะเล่นเรือเพลง และแข่งขันเรือยาวฝีพายแต่ละเรือยาว มีจำนวน 50 คน มีหัวหน้าควบคุมเรือ 1 คน จังหวะการพายจะพาย 2 : 1 คือ พาย 2 ครั้ง ผู้คัดท้ายจะพาย 1 ครั้ง กติกา การแข่งขันจะต้องชนะ 2 ใน 3 ติดต่อกันก็ถือว่าชนะ

(3) วันมะม่วงแห่งชาติ จัดขึ้นในเดือนเมษายนของทุกปี บริเวณโรงเรียนพุทธโสธรตามอำเภอต่าง ๆ จะนำมะม่วงที่ดีที่สุดมาประกวดด้านคุณภาพ และจะจำหน่ายในราคาถูก ให้ผู้มาเที่ยวชมงาน

(4) แข่งตะขาบ เป็นประเพณีหัตถกรรมพื้นบ้านของชาวไทยเชื้อสายมอญหรือชาวมอญที่ตั้งรกรากอยู่ใกล้วัดพิมพาวาส ในเขตอำเภอบางปะกง จะมีการแข่งตะขาบในช่วงเทศกาลสงกรานต์ คือตั้งแต่วันที่ 12 - 14 เมษายนของทุกปี คือการทำขงกระดาศ เช่น ตัวตะขาบ 1 ตัว มีนม 9 รานนม นมละ 14 ช่วง และนมตะขาบจะต้องเป็นนมคู่ ตะขาบตัวเมีย มี 1 ปาก ส่วนตัวผู้ มี 2 ปาก เมื่อทำเสร็จแล้วจะต้องนำไปแปรง หวี กระจก ผม 1 ปอย และผ้าเช็ดหน้าแขวนไว้ที่ปากตะขาบ การถวายเป็นตะขาบจะถวายเป็นครั้งละ 2-3 ตัว จะนำขงตะขาบขึงไว้กับต้นเสาในศาลาวัด พระจะนำสายสิญจน์มาวางรอบขง การถวายเป็นเริ่มด้วยการกล่าวบทนมัสการคุณพระศรีรัตนตรัย ตามด้วยการสงน้ำพระพุทธรูปและพระสงฆ์ ทุกครั้งที่ขงตะขาบสายเพราะแรงลม จะทำให้บรรพบุรุษที่ล่วงลับไปแล้วขึ้นสวรรค์

(5) ทำบุญขวัญข้าว เป็นประเพณีของผู้มีอาชีพทำนาเพราะถือว่าเมื่อต้นข้าว ออกรวงสุกเหลืองอร่ามสมควรที่จะเก็บเกี่ยวได้ จึงจัดทำขวัญข้าว ยกเว้นวันอาทิตย์เพราะเป็นวัน เกิดของแม่โพสพ โดยจัดเครื่องสังเวย มีต้นอ้อย ใบ หมากพลู น้ำมันหอย ฐูป เทียน ดอกไม้ (ยกเว้นพวกแป้ง) ผ้าแดง ธงแดง ธงขาว อย่างละ 2 ธง มะพร้าววงอก 4 ผล นำเครื่องสังเวยใส่ กระทงใหญ่ เชิญแม่โพสพ นำไปสู่ท้องนา ทำพิธีเพื่อเป็นสิริมงคล และความเจริญงอกงามของข้าว

(6) ช่วงรำเป็นการละเล่นพื้นบ้านของชาวบ้านหัวลำโรง อำเภอเปตองยาว ชาวบ้านที่มีเชื้อสายเขมร ในเทศกาลสงกรานต์จะมี “ช่วงรำ” ที่วัดหัวลำโรง คือการละเล่น ชักเย่อ สะบ้า และการสวดคฤหัสถ์

(7) บุญข้าวหลาม ชนชาวพื้นเมืองเชื้อสายลาวในอำเภอพนมสารคาม จะทำบุญ ถวายข้าวหลาม ขนมะจิ้น (ข้าวปุ้น) และน้ำยาป่า (น้ำยาที่ไม่ใส่กะทิแต่ใส่ปลาร้า) โดยนำไปถวาย พระภิกษุสงฆ์ในวัดหนองบัว และวัดหนองแหน

และเนื่องจากการที่หลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2544 (2545 : 8) ได้กำหนด โครงสร้างของหลักสูตรระดับประถมศึกษาเป็น 2 ช่วงชั้น คือ ช่วงชั้นที่ 1 ระดับชั้น ป.1 – 3 ช่วงชั้นที่ 2 ระดับชั้น ป.4 – 6 และยังแบ่งสาระการเรียนรู้เป็น 8 กลุ่ม ดังนี้

- 1) ภาษาไทย
- 2) คณิตศาสตร์
- 3) วิทยาศาสตร์
- 4) สังคมศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรม
- 5) สุขศึกษา และพลศึกษา
- 6) ศิลปะ
- 7) การงานอาชีพและเทคโนโลยี
- 8) ภาษาต่างประเทศ

ดังนั้นผู้วิจัยจึงได้สนใจที่จะศึกษาความคิดเห็นของผู้บริหาร โรงเรียน และครูผู้สอนว่าจะนำ ภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านศาสนา และประเพณี มาใช้ในการบูรณาการกับสาระใดของหลักสูตรแกน กลางเพื่อเป็นแนวทางในการพัฒนากิจกรรมการเรียนการสอนต่อไป